

Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama

Mesec, Bruno

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Organization and Informatics / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet organizacije i informatike**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:211:330905>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported/Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Organization and Informatics - Digital Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET ORGANIZACIJE I INFORMATIKE
VARAŽDIN**

Bruno Mesec

**PRIJATELJSTVO UČENIKA I
NASTAVNIKA NA DRUŠTVENIM
MREŽAMA**

DIPLOMSKI RAD

Varaždin, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET ORGANIZACIJE I INFORMATIKE
V A R A Ź D I N

Bruno Mesec

Matični broj: 43400/14–R

Studij: Informatika u obrazovanju

PRIJATELJSTVO UČENIKA I NASTAVNIKA NA DRUŠTVENIM
MREŽAMA

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

Doc. dr. sc. Goran Hajdin

Varaždin, rujan 2020.

Bruno Mesec

Izjava o izvornosti

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onima koji su u njemu navedeni. Za izradu rada su korištene etički prikladne i prihvatljive metode i tehnike rada.

Autor potvrdio prihvaćanjem odredbi u sustavu FOI-radovi

Sažetak

Društvene mreže online su zajednice koje omogućuju pojedincima dijeljenje zajedničkih interesa i aktivnosti, međusobnu komunikaciju i interakciju te razmjenu digitalnog sadržaja. Te mreže postale su dio svakodnevnog života ljudi drastično mijenjajući način komunikacije između njih. Društvene mreže vrlo su popularne kako među učenicima, tako i među nastavnicima. Iako društvene mreže u početku nisu stvorene u odgojno-obrazovne svrhe, one se sve više koriste kao sredstvo komunikacije između učenika i nastavnika, što ih čini novim mjestom učenja izvan granica učionice. Pojavile su se mnoge rasprave o prijateljstvu i komunikaciji učenika i nastavnika na društvenim mrežama gdje jedni govore kako se online komunikacijom može poboljšati odnos učenika i nastavnika, koji je od vitalnog značaja za razvoj učenika, ali i za profesionalni i osobni razvoj nastavnika, a drugi govore kako upotreba društvenih mreža od strane učenika i nastavnika može ostaviti ozbiljne, iako nenamjerne posljedice. U ovom radu analizirani su stavovi nastavnika u vezi prijateljstva učenika i njih na društvenim mrežama, kao i povratne informacije nastavnika o utjecaju prijateljstva učenika i njih na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici. Podaci su prikupljeni online anketom. Rezultati ukazuju da većina nastavnika ima negativne stavove vezane uz prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama ponajprije zbog zadiranja u privatnost te zamagljivanja granica primjerenog ponašanja. Kao najveće prednosti prijateljstva učenika i nastavnika istaknula se brza i laka komunikacija između nastavnika i učenika, kao i brza razmjena informacija, a kao najveće nedostatke nastavnici su naveli nedostatak privatnosti, gubitak autoriteta u učionici te zamagljivanje granica između privatnog i profesionalnog. Rezultati ukazuju i na to da komunikacija učenika i nastavnika na društvenim mrežama nije imala pozitivan utjecaj na njihov odnos u učionici.

Ključne riječi: društvene mreže; učenik; nastavnik; škola; netiquette; pravila ponašanja na internetu

Sadržaj

Sadržaj.....	iii
1. Uvod.....	1
2. Odnos učenika i nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu.....	4
2.1. Komunikacija učenika i nastavnika.....	7
3. Društvene mreže	10
4. Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama.....	17
4.1. Netiquette - pravila ponašanja na Internetu.....	19
5. Prethodna istraživanja	22
6. Istraživanje	26
6.1. Cilj i metodologija istraživanja	26
6.2. Rezultati istraživanja i rasprava.....	27
7. Korištenje društvenih mreža - smjernice za nastavnike.....	44
8. Zaključak	46
Popis literature	48
Popis slika.....	57
Popis tablica.....	58
Prilozi	59
1. Anketa	59

1. Uvod

Školu možemo definirati na različite načine. Jedna od definicija je da je škola odgojno-obrazovna ustanova u kojoj se ostvaruju ciljevi odgoja i obrazovanja na planski i sustavan način. Tradicionalnu školu obilježila je pasivnost i veća usmjerenost gradivu negoli učeniku. To je značilo gomilanje informacija, kao i sputavanje samoinicijative i kreativnosti učenika. Takav pristup, gdje je naglasak bio na linearnom prenošenju znanja, lišio je učenike njihove individualnosti i originalnosti. Učenje se svodilo na reprodukciju i oponašanje znanja kojeg su nastavnici htjeli prenijeti na učenike. Takav način održavanja odgojno-obrazovnog procesa očitovao se u jednosmjernoj komunikaciji. Također, takav pristup nije mogao omogućiti da nastavnik pobliže upozna učenika i njegove potrebe [1], [2], [3], [4].

Nasuprot tradicionalnoj školi koja je bila usmjerena samo na prijenos znanja između nastavnika i učenika, suvremena pedagogija zagovara humaniji pristup, otvorenost, usmjerenost na cjeloviti razvoj učenika i suradničko učenje u kojem se nastava promatra kao interakcijski proces. Naglašava se učenikova aktivnost te iskustveno učenje temeljeno na samovrednovanju, opažanju i intrinzičnoj motivaciji. Učenik je u takvom odgojno-obrazovnom procesu u središtu. Takvo obrazovanje treba odgovoriti na potrebe učenika, poticati osjećaj vlastite vrijednosti, kao i njegovu samoaktualizaciju te potaknuti razvoj osnovnih znanja, sposobnosti i vještina za život u suvremenom društvu. Škola pritom mora biti mjesto u kojem će se osigurati poticajno okruženje u kojem će učenici boraviti, učiti i sazrijevati [1], [3], [5], [6].

Razvoj tehnologije u suvremenom društvu promijenio je pojam i ulogu obrazovanja. Obrazovanje ne podrazumijeva samo funkcionalnu pismenost i enciklopedijsko znanje, već i stjecanje praktičnih i primjenjivih znanja. Tako se pojedinac kroz obrazovanje osposobljava za profesionalne i druge uloge. Znanje se neprestano mijenja i napreduje. Zato se i obrazovanje ne može ograničiti samo na formalno školovanje, već se mora odvijati tijekom cijelog života. Tijekom obrazovanja ne dobivamo samo znanje iz različitih područja, već se i gradimo kao ličnosti, stječemo vještine i navike koje će nam biti potrebne u svakodnevnom životu i budućem radu. Zbog toga je obrazovanje važno za svakog pojedinca. Ono predstavlja osnovu čovjekovog stjecanja različitih iskustava, individualnog rasta i razvoja i pruža mogućnost razvijanja osjećaja za dobro i loše, za pravedno i nepravedno, istinito i lažno. Škola pritom mora svakom učeniku pružiti mogućnost da uči na svoj način što podrazumijeva aktivno, istraživačko, partnersko i kreativno učenje u pozitivnom ozračju prijateljskih odnosa [7], [8], [9].

Obrazovanje je dinamičan proces. To znači da se uslijed stalnih inovacija i promjena u društvu znanje konstantno nadograđuje novim dostignućima. Zbog stalnih promjena u obrazovanju potrebno je i kontinuirano prilagođavati sustav obrazovanja. Kako obrazovanje

treba biti u stalnom razvoju i mijenjanju, tako mora biti i nastavnik pa u suvremenoj školi dolazi i do redefiniranja uloge i funkcija nastavnika. Nastavnici se stavljaju pred nove zadatke. Povećava se sloboda nastavnikova djelovanja, a njegove kompetencije rastu. Suvremeni nastavnik u nastavi primjenjuje aktivno i suradničko učenje i poučavanje te potiče izgradnju i izražavanje mišljenja, kao i prihvaćanje različitih mišljenja. On više nije samo izvor znanja. Postaje voditelj, posrednik i savjetnik učenika. Zadaća mu je da uz što manje intervencija u učeniku pobudi usvajanje novog znanja. On dobiva i ulogu planera, pomagača, koordinatora, mentora, pa čak i prijatelja [1], [5], [6], [10], [11].

Naglasak u nastavnom procesu ne smije biti stavljen samo na proces poučavanja i postignuća učenika, već treba paziti i na kvalitetu razrednog ozračja kao elementa koji pridonosi kvalitetnijim postignućima učenika, ali i podizanju njihovog samopouzdanja i opće dobrobiti. Pozitivnom ozračju uvelike doprinosi komunikacija u razredu, kao i izmjena različitih kreativnih aktivnosti koje potiču učenike na razmjenjivanje ideja, iznošenje mišljenja, propitivanje stavova i međusobnog komentiranja. Komunikacija je vrlo značajna za uspješnu socijalnu interakciju. Ona pridonosi koheziji, zadovoljstvu i uspješnom rješavanju konflikata, kao i uzajamnom poštovanju i razumijevanju učenika i nastavnika [12], [13].

Danas, sa širenjem upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije u svakodnevnom životu, svjedoci smo pojave nove generacije internetskih alata koji pružaju bezbroj mogućnosti za međusobno povezivanje, pregovore, dijalog i općenito, dvosmjernu komunikaciju. Društveni mediji, koji se mogu definirati kao skup mrežnih aplikacija i alata koji pružaju mogućnost društvene interakcije i komunikacije između korisnika olakšavajući i stvarajući razmjenu znanja i na kraju pretvarajući monolog u dijalog, postali su glavni čimbenici socijalizacije, pogotovo kod mlađih generacija. Današnje generacije mladih, nazvane digitalnim urođenicima, uronjene su u virtualni svijet koji im pružaju društveni mediji i digitalne tehnologije. Od svih se medija posebno ističu društvene mreže, budući da zauzimaju veliku ulogu u svakodnevnom životu ljudi, od provođenja slobodnog vremena pa sve do svakodnevne zarade putem istih. Društvene mreže promijenile su način na koji ljudi širom svijeta komuniciraju jedni s drugima. Te stranice postale su mjesto druženja, socijalizacije i komunikacije. Učinivši komunikaciju jednostavnom kao i klik gumba, komunikacija putem društvenih mreža brzo je postala zamjena za telefonski poziv, e-poštu ili SMS poruku [14], [15], [16], [17], [18], [19].

Odnosi između učenika i nastavnika ključni su za akademski razvoj učenika i stoga mogu utjecati na socijalno okruženje u učionici i izvan nje. S jedne strane, snažan, podržavajući odnos učenika i nastavnika može potaknuti osjećaje sigurnosti i pripadnosti učenika, što će zauzvrat dovesti do njihovih boljih akademskih dostignuća. S druge strane, pozitivni ili negativni odnosi nastavnika i učenika mogu utjecati na dobrobit i profesionalni

razvoj nastavnika. Dakle, vidi se da odnos učenika i nastavnika predstavlja jedan od ključnih aspekata u odgojno-obrazovnom procesu. Društvene mreže proširile su okruženje u kojem učenici i nastavnici komuniciraju i dramatično promijenile samu prirodu te komunikacije. Društvene mreže bi zbog toga mogle jako utjecati na odnos učenika i nastavnika, kako u virtualnom tako i u stvarnom svijetu. Raspravljanje o komunikaciji učenika i nastavnika na društvenim mrežama može predstavljati izazov budući da u stvarnom svijetu postoji formalna hijerarhija učenika i nastavnika. Nastavnici obično imaju određenu moć nad svojim učenicima čak i kad se osjećaju bliskim s njima. Međutim, bliskost i prijateljstvo mogu biti različiti na društvenim mrežama u usporedbi sa stvarnim svijetom pa se može reći da postoji mogućnost da društvene mreže sruše tradicionalnu hijerarhiju u učionicama. Kao rezultat toga, mnogi priznaju rastuću zabrinutost zbog onoga što se dogodi kad nastavnik i učenik postanu "prijatelji" na nekoj društvenoj mreži. Potrebno je istaknuti da su društvene mreže, osim promjene načina provođenja slobodnog vremena i komunikacije, utjecale i na promjenu načina učenja i organiziranja nastavnog procesa. Sve se više priča o mogućnosti korištenja društvenih mreža u obrazovne svrhe, kako bi se proces učenja i poučavanja prilagodio potrebama učenika i učinio ga što privlačnijim i interesantnijim za njih. Primijećeno je i da su sami učenici započeli sa osnivanjem grupa na društvenim mrežama kako bi se povezali i imali mogućnost razmjene materijala i ostalih informacija o njihovim obvezama [13], [18], [20], [21].

Činjenica je da nastavnici moraju pronaći razne načine kojima bi motivirali učenike i privukli njihovu pažnju, a u tom je slučaju potencijal društvenih mreža velik. Tema je važna upravo iz tog razloga, kako bi osvijestila pozitivne i negativne strane komunikacije i interakcije učenika i nastavnika putem društvenih mreža. Na temu prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama postoje inozemna istraživanja, međutim u Hrvatskoj se ne raspolaže s mnogo podataka koji se tiču te teme. Iz tog je razloga tema aktualna, a njena elaboracija može pomoći učenicima i nastavnicima koji nerijetko imaju malo informacija vezanih uz temu. Integracija društvenih mreža u odgojno-obrazovni proces definitivno je nešto o čemu treba razmisliti. Prije donošenja takve odluke mora se istražiti je li nekim dokumentom izričito zabranjeno korištenje društvenih mreža u komunikaciji učenika i nastavnika ili je to samo još jedna tabu tema koja je takvom postala zbog nekolicine primjera loše prakse koji su se dogodili u prošlosti. Budući da postoji niz neriješenih pitanja u vezi s problematikom prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama, ovaj će rad tu problematiku pobliže istražiti [15], [22].

2. Odnos učenika i nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu

Međuljudski odnos složen je i dinamičan proces koji određuje ponašanje između osoba koje u tom odnosu sudjeluju. Temelji se na interakciji između dvije ili više osoba. Koliko će taj odnos biti uspješan ovisi o kvaliteti i intenzitetu interakcija. Ponašanje pojedinaca u međuljudskim odnosima uvjetuje ponašanje drugih osoba u tom odnosu pa tako recimo ponašanje nastavnika uvjetuje ponašanje učenika i obrnuto – oni djeluju jedan na drugoga. Prije nego što se krene na sam odnos učenika i nastavnika objasniti će se definicije učenika i nastavnika. Učenik je osoba koja sistematskim poučavanjem nastavnika i samostalnim učenjem stječe obrazovanje, a nastavnik je kvalificirani stručnjak koji poučavanjem učenika organizira učinkovit proces obrazovanja, pa i nastave u cjelini. Međusobni odnos učenika i nastavnika često se izdvaja kao središnji element koji utječe na razredno ozračje, a na taj odnos utječu obilježja i ponašanje kako učenika, tako i nastavnika. Nastavnici moraju učiniti sve što je u njihovoj moći da izgrade pozitivne odnose s učenicima i da ih tijekom nastave svakodnevno održavaju [23], [24].

Uloge i funkcije nastavnika s vremenom su se mijenjale i dopunjavale, ovisno kakvi su bili zahtjevi društva i vremena. U tradicionalnoj školi odnos nastavnika i učenika temeljio se na stručnosti nastavnikove kontrole i njegovog apsolutnog autoriteta pa je odnos s učenicima bio zasnovan na hijerarhijskim razlikama. Zadaci i ciljevi obrazovanja bili su predstavljanje znanja učenicima i reprodukcija naučenog. U takvom su odnosu nastavnici teško mogli prepoznati potrebe svojih učenika i pokazivali su malo razumijevanja za njihove potrebe i probleme. Za razliku od tradicionalne škole, u suvremenoj školi potrebno je da nastavnici upoznaju učenike i da na taj način stvore blizak odnos s njima. Nastavnik nije više samo izvor znanja, on postaje pomagač u učenju, vođa grupe, osoba od povjerenja i slično. Zadobiti povjerenje i poštovanje učenika dvije su važne zadaće svakog nastavnika. Suvremeni nastavnici, osim poučavanja učenika u svrhu stjecanja znanja i razvoja vještina i sposobnosti, moraju poučavati učenike u svrhu usvajanja stavova, vrijednosti i navika. Moraju shvatiti interese, probleme i potrebe učenika. Važno je i da nastavnici usmjeravaju učenike u njihovom radu te da doprinose razvijanju njihovih intelektualnih procesa. Da bi se ti zahtjevi mogli ispuniti potrebno je stvoriti pozitivno razredno ozračje, odnosno ozračje međusobnog poštovanja i povjerenja te kvalitetne komunikacije [1], [10], [25], [26].

Kao što se već spomenulo, za pozitivno razredno ozračje potrebno je stvoriti dobar odnos nastavnik-učenik. Kod ovog elementa naglasak je na interakciji između učenika i nastavnika budući da je ta interakcija jedan od najvažnijih aspekata nastavnikova posla.

Interakcija se događa kada učenik postavlja pitanja, kada nastavnik postavlja pitanja, tijekom rasprava, kad se izražavaju ideje, osjećaji i slično. Aktivno učenje i poučavanje uključuju upotrebu strategija koje omogućavaju maksimalnu interakciju učenika i nastavnika. Pozitivne posljedice te interakcije su razvoj vještina (suradnje, aktivnog slušanja, vještina komunikacije, empatije), pobuđena pažnja učenika, razvoj kritičkog mišljenja i kreativnog razmišljanja, smanjenje negativnih emocija, povećanje intrinzične motivacije te razvoj pozitivnih stavova prema učenju. Mnogi učenici donose životne odluke na temelju zaključaka proizašlih iz interakcija između njih i nastavnika. Učenici će biti zadovoljniji u školi ukoliko će stvoriti pozitivni i podržavajući odnos s nastavnicima. Uz to, jačat će njihova privrženost školi, a samim time će se stvarati i bolji odnos učenika prema školi. Isto tako, učenik će prihvatiti mišljenje nastavnika samo ako ima povjerenja u njega. Osim toga, moći će se i povjeriti, tražiti savjet i slično i tako doprinijeti dubljem i iskrenijem odnosu s nastavnikom. Pozitivni odnosi s učenicima povećavaju zadovoljstvo nastavnika svojim poslom. Odnosi koji se temelje na poštovanju, povjerenju i međusobnoj suradnji šire zajednicu i utječu na ishode učenja. Učenici i nastavnici koji brinu o njima, pružaju im pomoć, daju savjete i ohrabrenja razvijaju pozitivnu međusobnu povezanost. Poticajan odnos učenika i nastavnika ključan je za poboljšanje učenikova angažmana na nastavi. Ti učenici daju veći angažman na nastavi jer teže ciljevima i rezultatima u skladu s akademskim vrijednostima svojih nastavnika [5], [21], [26].

Osobnost nastavnika također igra važnu ulogu u tom procesu. Osobine nastavnika koje su poželjne da bi se stvorio dobar i kvalitetan odnos s učenicima su emocionalna stabilnost, pozitivnost, dosljednost te učinkovita komunikacija. Nastavnici bi trebali biti dosljedni kako bi kod učenika stvorili osjećaj sigurnosti i s njima uspostavili stabilan odnos. Isto tako, učenici bi morali znati što nastavnici od njih očekuju i što će se dogoditi ako se to ne ostvari. Bilo bi dobro da nastavnici kod učenika uvijek nastoje pronaći nešto pozitivno što bi mogli istaknuti. U tu je svrhu poželjno koristiti pohvalu. Primjećivanjem nečeg pozitivnog i priznavanjem učenikova napora pohvalom povećava se učenikov osjećaj vlastite vrijednosti, potiče se pozitivno ponašanje i doprinosi se stvaranju pozitivnog ozračja u razredu. Potencijalne poteškoće, nepoštivanje pravila i slične probleme treba rješavati neposredno nakon njihova primjećivanja i tako ne dopustiti da se problemi akumuliraju. Dizanje tona i prekidanje redovitih aktivnosti zbog nekog problema ukazuje na nemogućnost upravljanja razredom i situacijom. Važne osobine nastavnika za dobar odnos s učenicima su i moralni uzor nastavnika, njegova ljubav prema nastavničkom pozivu, susretljivost, fleksibilnost, pravednost i sposobnost odabira odgovarajućeg ponašanja u nekoj situaciji. Smisao za humor također može pomoći u uspostavljanju pozitivnog razrednog ozračja. Uz to, nastavnik treba biti dobro informiran o učenicima, pomagati im, biti osjetljiv na njihove osjećaje, primjenjivati različite nastavne

postupke i metode, biti osjetljiv na emocionalne i socijalne probleme učenika, biti iskren te imati pozitivan stav o sebi o onome što radi [25], [26], [27].

Naglašava se važnost dvosmjerne komunikacije, kao i važnost uzajamnog poštovanja i razumijevanja. Učenici će pokazati poštovanje prema nastavniku ukoliko oni iz njegovih radnji zaključe da je on stručan i da mu je stalo do njihovog napretka. Isto tako, nastavnik treba pokazati poštovanje prema svojim učenicima kao pojedincima s vlastitim potrebama. Nastavnik mora pokazati razumijevanje i cijeniti učenikovo stajalište o mnogim pitanjima i iskustvima [1], [26].

Promijenio se pristup nastavnika prema učeniku. Nastavnici moraju upoznati, kao i razumjeti učenike i njihove potrebe. Oni su s učenicima otvoreniji nego prije, pokazuju im ljudsku brigu i toplinu, imaju strpljenja, uvažavaju i poštuju kvalitete, osobine i vrijednosti učenika, imaju sposobnost empatije i slično. To sve može zbuniti učenike na način da misle da su nastavnici njihovi prijatelji budući da prijateljstvo karakterizira bliska povezanost dvoje ljudi koja je obilježena osjećajima brige, poštovanja te međusobnog razumijevanja i suosjećanja. Mnoge učenike mogu zbuniti pojmovi „prijatelj“ i „prijateljski odnos“. Nastavnici se mogu približiti učenicima kada dijele zajedničke interese ili kada rade na određenim projektima, kao i kada pokazuju brigu za njih, ali u svakoj interakciji nastavnici moraju ostati mentori, savjetnici i uzori, a ne prijatelji. Poticanje bliskih odnosa definitivno je ključni element uspješnog nastavnika, ali tako je i održavanje profesionalne distance. Učenicima mora biti jasno da mogu razgovarati s nastavnicima i da je nastavnicima stalo do njih, ali da oni nisu njihovi prijatelji. To je tako zbog toga što su nastavnici u jedinstvenom položaju autoriteta i utjecaja na svoje učenike što znači da će uvijek postojati neravnoteža moći između učenika i nastavnika. Budući da nastavnici imaju autoritet i određenu moć nad učenicima to zasigurno ne bi rezultiralo zdravim prijateljstvom, pogotovo zbog toga koliko bi učenici biti ranjivi. Odnosi moraju biti profesionalni, a uloge i granice jasno definirane. Važno je objasniti učenicima koja su ispravna ponašanja u nastavi. Međutim, profesionalna distanca ne znači da se nastavnik mora ponašati kao robot. Pokazivanje brige za učenike vrlo je važno u svakodnevnom radu nastavnika. Nastavnici moraju biti prijateljski nastrojeni prema svojim učenicima kako bi mogli utjecati na njihov pozitivan razvoj i odgoj. Treba se stvoriti prijateljski i partnerski odnos u kojem će vladati međusobno povjerenje i poštovanje. Dionici moraju biti susretljivi i ljubazni jedni prema drugima. Prijateljski odnos nastavnika prema učeniku uključuje i strpljivost, toleranciju, razumijevanje i prihvaćanje učenika, pravednost, pozitivne emocionalne stavove, optimizam, itd. [25], [28], [29], [30].

Kao važna osobina u prijateljskim odnosima učenika i nastavnika izdvaja se empatija koja je usko povezana s uspjehom odgojnog djelovanja nastavnika na učenike. Može se definirati kao spoznajno-emocionalna sposobnost uživljavanja u položaj druge osobe i sagledavanje svijeta njezinim očima. Empatija ima veliku važnost u odgojnom djelovanju gdje nastavnik mora poštivati osjećaje učenika. Isto tako, svojim ponašanjem treba izazvati njihovo željeno ponašanje. Nastavnik ne smije prosuđivati učenika na temelju onoga što vidi već se mora uživjeti u ulogu učenika kako bi otkrio kako se on u tom trenutku osjeća. Empatičan nastavnik potrudit će se da odgovarajućim odgojnim postupcima i metodama pomogne učenicima da se razviju u željenom pravcu. Dakle, prijateljski odnos učenika i nastavnika karakterizira međusobno povjerenje, empatični odnos te otvorena i suradnička komunikacija koja će osigurati zajedničko rješavanje potencijalnih sukoba i problema [11], [31], [32].

Može se zaključiti da je prijateljski odnos između nastavnika i učenika vrlo važan. Međutim, nastavnik se i dalje mora ponašati poslovno, radno i kompetentno. Budući da je za kvalitetu interpersonalnih odnosa u razredu veoma bitna komunikacija učenika i nastavnika posebni naglasak staviti će se na nju pa će taj aspekt odgojno-obrazovnog procesa biti malo detaljnije objašnjen u daljnjem tekstu [6].

2.1. Komunikacija učenika i nastavnika

Komunikacija se može definirati na različite načine. Jedna od definicija govori da je komunikacija proces razmjene znakova i simbola na način da ih razumiju sudionici komunikacije. Možemo ju definirati i kao proces uzajamne razmjene značenja. Svakodnevni život nezamisliv je bez komunikacije budući da je ona osnovno sredstvo socijalizacije društva. Ona je jedan od najvažnijih elemenata ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva budući da je kvalitetna i uspješna komunikacija u razredu temelj pozitivnih socijalnih odnosa, kao i temelj harmonije u razredu. Dobra komunikacija smanjuje odgojne probleme te poboljšava prohodnost informacija. Kada komunikacija nije dobra, ona gubi svoju osnovnu funkciju i kao takva može postati izvorom sukoba. Samo kvalitetna komunikacija može omogućiti dobru suradnju između sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Ukoliko komunikacija nije uspješna može doći do pojavljivanja osjećaja nezadovoljstva i frustracije. Komunikacija u odgojno-obrazovnom procesu može biti intrapersonalna ili interpersonalna, verbalna ili neverbalna, jednosmjerna ili dvosmjerna, itd. Najveći dio interakcija u odgojno-obrazovnom procesu ostvaruje se verbalnom komunikacijom. Dakle, temelj odgojno-obrazovne komunikacije je svakako verbalna komunikacija. Takva komunikacija mora biti didaktički strukturirana [1], [13], [26], [33].

Nastavnici imaju veliku ulogu u kreiranju učinkovite komunikacije i interakcije tijekom nastave. Kako bi nastavnici mogli uspostaviti jednak odnos sa svim učenicima uz uvažavanje individualnih razlika oni moraju kvalitetno komunicirati s učenicima, suosjećati s njima i koristiti aktivno slušanje. Sve to mora biti utemeljeno na razrednoj koheziji. Stvaranjem okruženja u kojem nema represivnih reakcija ni kritiziranja nastavnici otvaraju put razvoju kvalitetnih komunikacijskih sposobnosti, kao i dobrih socijalnih odnosa. Postoje i neki verbalni načini izražavanja koje nastavnici moraju izbjegavati, kao što su zapovijedanje, etiketiranje, optužbe i sarkazam. Nastavnici uvijek moraju biti spremni pomoći učenicima, potaknuti ih na rad i izvršavanje obaveza. Trebaju djelovati pozitivno kako bi stvorili pozitivnu i ugodnu atmosferu u kojoj će vladati red. Uspostavljanje reda mora biti temeljeno na svrsishodnosti, srdačnosti, opuštenosti i poticajnosti. Preduvjeti kvalitetne i učinkovite komunikacije su iskrenost, sloboda, neugroženost i prihvaćanje. Dakle, komunikacija se mora odvijati bez ikakvog osjećaja ugroženosti, bez prisile, pod utjecajem iskrenosti nastavnika, a učenik mora slobodno vršiti izbor sugovornika [13], [34].

Elektivna komunikacija povezana je s razrednim ozračjem. Nastavnik mora stvoriti ozračje koje će pogodovati učinkovitoj komunikaciji. Ukoliko je razredno ozračje pozitivno i suradničko i učenici i nastavnici će se prilikom komuniciranja osjećati opušteno, sigurno, uvaženo i samim time neće dolaziti do sukoba u komunikaciji. Ako će ozračje u školi biti napeto, negativno, komunikacija između dionika također će biti na najmanjem mogućem nivou. Dakle, mora se stvoriti pozitivno razredno ozračje. Takvo ozračje može se razviti samo iz otvorene i suradničke komunikacije. Ozračje u razredu u kojem vlada povjerenje od strane učenika prema nastavniku, ali i obratno, zasigurno doprinosi osjećaju sigurnosti i slobode u izražavanju misli i osjećaja, a sukladno tome djeluje motivirajuće za komunikaciju između subjekata odgojno-obrazovnog procesa. Takvo ozračje pogoduje i zadovoljstvu radom u školi, osjećaju prihvaćenosti u razredu, uspjehu u učenju te samopouzdanjem i samopoštovanjem svakog učenika. S druge strane, ako je razredno ozračje prožeto nepovjerenjem i strahom od izražavanja misli zbog osuđivanja ili nekog drugog razloga komunikacija u razredu bit će veoma loša [13], [35], [36].

U povijesti su uvijek postojale mreže koje su omogućavale komunikaciju, a kako se mijenjalo društvo, tako su se mijenjala i sredstva, odnosno kanali komunikacije. Kao što je nekad novi kanal komunikacije bilo pismo ili telefon tako se danas brza i jednostavna komunikacije izvodi putem interneta i digitalnih tehnologija. Suvremeno društvo, pogotovo mlađe generacije, komunicira preko društvenih mreža koje su primjer novih kanala komunikacije. Kako komunikacija učenika i nastavnika koja nadilazi nastavu i koja je izvan školskog vremena također igra važnu ulogu u razvoju pozitivnog razrednog ozračja i bliskih

odnosa učenika i nastavnika potrebno je razmotriti mogućnost, odnosno pozitivne i negativne strane komunikacije i interakcije učenika i nastavnika putem društvenih mreža [37], [38].

3. Društvene mreže

Društvene mreže moguće je definirati na razne načine. Jedna od definicija je da su one usluga temeljena na webu koja omogućuje pojedincima da izgrade javni ili polu-javni profil unutar omeđenog sustava, artikuliraju listu korisnika s kojima dijele vezu te da pregledaju i usporede svoju listu kontakata s listama koje su formirali drugi korisnici tog sustava. Društvene mreže mogu se definirati i kao društvena komunikacijska struktura s mnoštvom komunikacijskih aktera koji uspostavljaju različite osobne, prijateljske i/ili poslovne interakcije radi zadovoljavanja svojih unutarnjih potreba i interesa. Iako postoji mnogo definicija društvenih mreža, sve govore kako je svim mrežama zajedničko postojanje univerzalnih komunikacijskih sredstava te zajednički interes koji drži korisnike mreža na okupu. One podrazumijevaju zajednice koje su formirane na internetu i koje povezuju zajedničke interese pripadnika mreža, kao i njihove želje za objavljivanjem i praćenjem objava drugih korisnika mreže te razmjenu uzajamno korisnih informacija. Svrha svih društvenih mreža jest pružanje osnove za održavanje društvenih odnosa, kao i pronalaženje korisnika mreža sa sličnim interesima. Danas postoji više od 100 društvenih mreža koje nude različite usluge, a skoro sve su besplatne. Jedini preduvjet za njihovo korištenje je internet veza. Mnogi nazivaju društvene mreže fenomenom 21. stoljeća budući da one predstavljaju besplatan način stvaranja online društvenih zajednica preko kojih korisnici tih mreža komuniciraju, to jest razmjenjuju informacije. Uz pojam društvenih mreža pojavljuje se pojam društvenog umrežavanja. Nijedan od tih pojmova nije nov, samo su postojali u različitim oblicima. U današnje se vrijeme društvene mreže koriste u najnovijem obliku, a to je u online okruženju. Društvene mreže i društveno umrežavanje često se koriste kao sinonimi, međutim između njih postoji razlika. Umrežavanje naglašava pokretanje, odnosno iniciranje odnosa koji su najčešći između osoba koje se ne poznaju. Umrežavanje je moguće na društvenim mrežama, ali to nije njihova primarna namjena niti je to ono što društvene mreže razlikuje od ostalih računalno posredovanih komunikacija. Na mnogim se društvenim mrežama sudionici ne umrežavaju već prvenstveno komuniciraju s osobama koje su već u njihovom životu, odnosno s osobama koje već otprije znaju. Iako društvene mreže omogućuju brzo i jednostavno upoznavanje i stvaranje novih poznanstava, one se najčešće koriste za održavanje i ojačavanje već postojećih društvenih odnosa i veza između ljudi [39], [40], [41], [42], [43], [44].

Društvene su mreže najveće promjene donijele u području komunikacije budući da se danas zahvaljujući njima može komunicirati s bilo kime, bilo gdje i bilo kada. Dakle, bit komunikacije na društvenim mrežama je brzina komuniciranja bez obzira na prostornu udaljenost. Društvene mreže nisu samo promijenile način komuniciranja, već i samu vrstu te komunikacije. Internet je na početku bio korišten u svrhu pasivnog pregledavanja sadržaja na

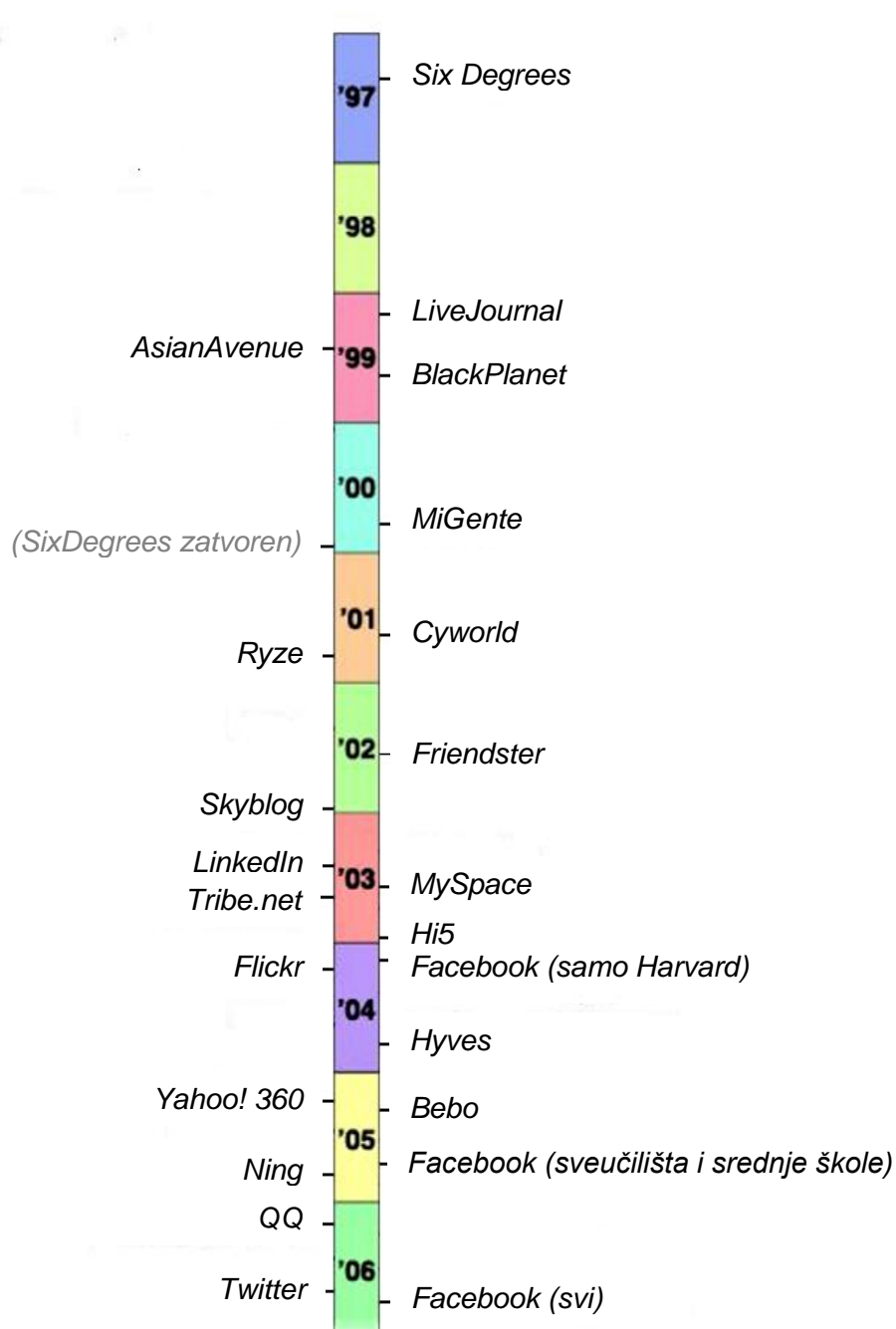

mreži gdje je prevladavala jednosmjerna komunikacija, a s pojavom Web 2.0. tehnologije i društvenih mreža korisnicima je omogućena dvosmjerna komunikacija. Selekcija sadržaja koji će se prikazivati je moguća, ali ne i nužna, a bazira se na korisničkim preferencijama, postavkama i ranijoj aktivnosti na mreži. Društvene mreže imaju svoju ulogu i u marketingu te web promociji putem raznih oglasa, promovirajući druge web stranice i niz različitih usluga, koje se smatra izrazito ekološkim i društveno odgovornim budući da se ne troši papir, a otpadom se ne zagađuje priroda. S obzirom da je internet postao izvor informacija, a društvene mreže mjesto gdje se ljudi najčešće povezuju i komuniciraju možemo naslutiti kako će se društvene mreže i dalje razvijati [39], [40], [42].

Prva moderna društvena mreža bila je Six Degrees koja je osnovana 1997. godine. Ona je spojila značajke društvenih mreža koje su do tada postojale. Na toj su mreži korisnici mogli kreirati vlastiti profil i povezati se s poznanicima. Mreža je stekla veliku popularnost, no zatvorena je 2000. godine. Mana mreže bila je ta da je bila veoma spora, a sustav je bilo skupo razviti na neku bolju razinu. Mana mreže bila je i ta što profili nisu imali fotografije budući da tada još gotovo nitko nije posjedovao digitalnu kameru. Nakon toga počele su se pojavljivati slične društvene mreže koje nisu dugo potrajale niti su imale velik broj korisnika. Neke od njih su Live Journal, Black Planet i Ryze. Live Journal možemo nazvati pretečom blogova budući da je to prva mreža takvog oblika. Nakon toga, 2003. godine, osnovani su LinkedIn i Friendster. LinkedIn je prva društvena mreža namijenjena poslovnom umrežavanju potencijalnih poslodavaca i zaposlenika. Ona spaja ljude sličnih akademskih i poslovnih interesa. Friendster je platforma za pronalaženje ljubavnih partnera, a novost kod te mreže bila je ta da se na profilima korisnika nalazila i fotografija. Iste godine pojavljuje se MySpace, mreža koja je omogućila personalizaciju profila i povezivanje s različitim glazbenicima i drugim poznatim ličnostima. Za razliku od drugih društvenih mreža, MySpace je omogućila korisnicima da samostalno prilagode izgled i razmještaj elemenata na svom profilu. Iste godine osnovana je i mreža Skype koja je korisnicima omogućila komunikaciju s poznanicima preko video poziva. Skype omogućava i slanje poruka i audio poziva, kao i razmjenu datoteka. Nakon toga osnivale su se neke od najpoznatijih društvenih mreža, a to su redom Facebook, YouTube, Twitter, Instagram, itd. [40], [44], [45].

Facebook je 2004. osnovao Mark Zuckerberg. Ta je mreža u svojim počecima bila namijenjena samo studentima sveučilišta na Harvardu. Oni su putem Facebooka mogli međusobno komunicirati i razmjenjivati materijale, informacije i slično. Mreža se preselila na globalnu razinu 2006. godine i od tada je stekla svjetsku popularnost. Toliku popularnost mreža je dobila zbog toga što je to bila prva društvena mreža koja je koristila profile s pravim imenom i prezimenom, kao i ostale autentične informacije o pojedinom korisniku. Na Facebooku, kao i na mnogim drugim društvenim mrežama, postoji preporučena dobna granica od 13 godina za

izradu profila budući da se zbog anonimnosti, zlouporabe i izloženosti neprimjerenim sadržajima smatra kako se djeca nisu u mogućnosti zaštititi od opasnosti virtualnog svijeta. YouTube je platforma za pregledavanje različitih videozapisa i slušanje glazbe, a pruža i mogućnosti povezivanja i komunikacije pojedinaca. Mreža je osnovana 2005. godine. Korisnici na mreži mogu pregledavati, postavljati i ocjenjivati videozapise. Iduće godine osnovana je društvena mreža Twitter. Ona predstavlja mikro-blog platformu. Razlika u odnosu na klasični blog je ta da se pišu kraći postovi koji se zovu tweetovi, a granica dopuštenih znakova svake poruke je ograničena. Dugo vremena to je ograničenje bilo 140 znakova, ali je od 2017. godine udvostručeno na 280 znakova za sve jezike osim korejskog, kineskog i japanskog. Ta mreža većinom se koristi za praćenje vijesti te za izražavanje mišljenja o raznim događajima u zemlji i svijetu. Instagram je društvena mreža namijenjena stvaranju i uređivanju fotografija te dijeljenju fotografija s pratiteljima, a osnovana je 2010. godine. Fokus Instagrama je na brzom izradi fotografija putem mobilnih telefona te na lakom dijeljenju fotografija sa sljedbenicima. Pojava znaka „hashtag“ (#) omogućila je korisnicima mreže lakše pronalaženje fotografija, ovisno o tematici koja ih zanima. Jedna od najnovijih mreža koja se uspješno probila na tržište je Snapchat. Mreža je pokrenuta 2012. godine. Ona služi za razmjenu fotografija i videozapisa, a trajanje pregleda fotografija i video sadržaja je u virtualnom svijetu ograničeno [40], [45], [46], [47], [48].

Slika 1: Godine osnutka većih društvenih mreža

Izvor: Vlastiti rad prema članku [40]

Slika prikazuje velik broj društvenih mreža od samog početka njihova razvoja. Velik broj tih platformi doživio je nagli porast popularnosti, ali ta popularnost nije dugo trajala. Od 2007. godine pa nadalje pojavio se još velik broj društvenih mreža, ali nijedna, osim Instagrama i Snapchata, nije ostvarila značajniju popularnost kao što su mreže prije njih [40].

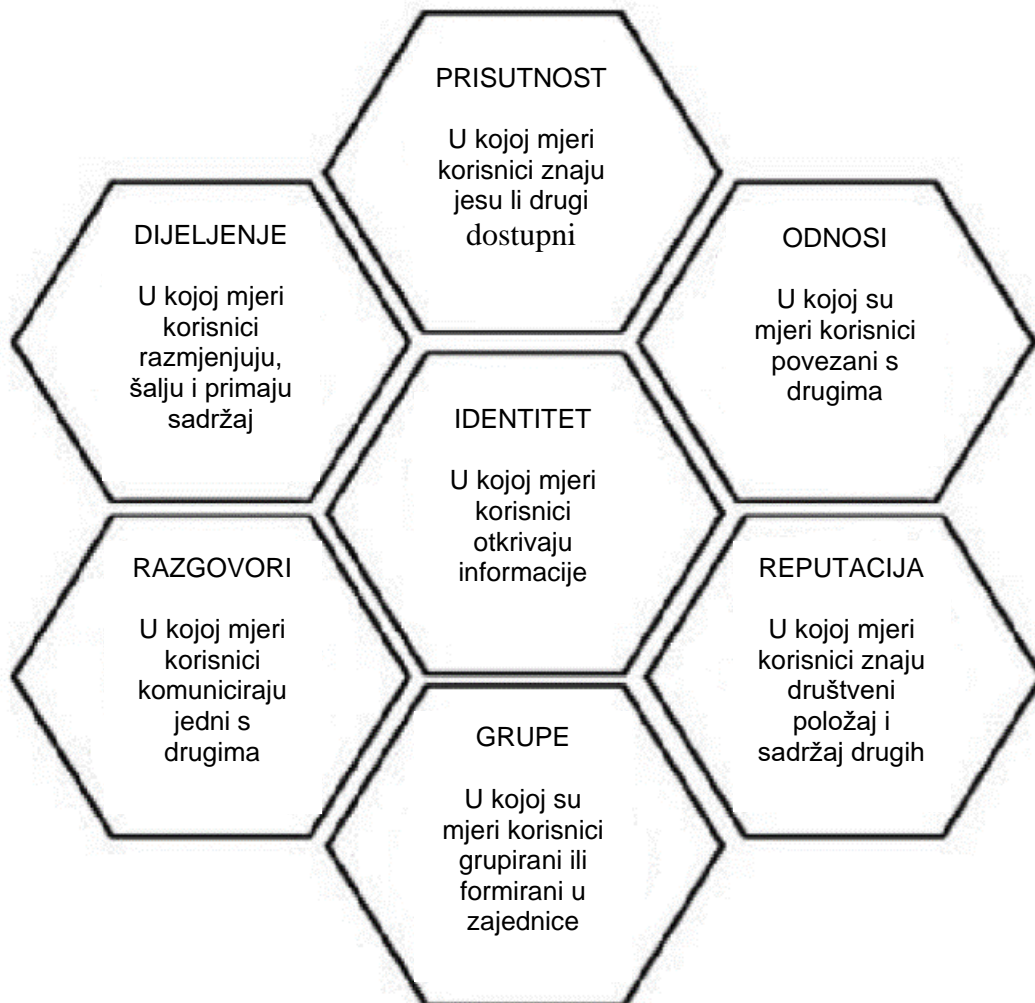
Glavna obilježja svih društvenih medija, pa tako i društvenih mreža su digitalnost, multimedijalnost, hipertekstualnost i interaktivnost. Digitalnost se odnosi na obrađivanje podataka u digitalnom obliku čiji je rezultat konvergencija između novih telekomunikacijskih

dostignuća i tradicionalnih kulturnih industrija, multimedijalnost karakterizira snažna integracija različitih kodova i sredstava izražavanja prilikom kreiranja medijskog teksta, hipertekstualnost označava nelinearno povezivanje skupova informacija, a interaktivnost obuhvaća odnos između dva ili više subjekta komunikacije [22].

Što se tiče samih društvenih mreža, postoji model koji se sastoji od sedam temeljnih funkcijskih blokova koji čine svaku društvenu mrežu, a ti su blokovi prisutnost, odnosi, reputacija, grupe, identitet, razgovori i dijeljenje. Blokovi nisu međusobno isključivi, ali ne moraju biti ni svi prisutni u aktivnostima društvenih mreža. Obilježja tih blokova su sljedeća: [49]

- blok „Prisutnost“ predstavlja doseg onoga što korisnici mogu saznati o drugima, ukoliko su njihovi podaci dostupni. To uključuje znanje o tome gdje se ti korisnici nalaze i jesu li u tom trenutku dostupni za komunikaciju,
- blok „Odnosi“ predstavlja mjeru do koje korisnici mogu biti povezani s drugim korisnicima. Ta povezanost podrazumijeva neki oblik udruživanja ili komunikacije između korisnika,
- blok „Reputacija“ predstavlja mjeru do koje korisnici znaju društveni položaj, kao i objavljeni sadržaj drugih korisnika. Tako se recimo na Instagramu reputacija stječe brojem sljedbenika,
- blok „Grupe“ predstavlja mjeru do koje korisnici mogu stvarati zajednice. Grupe na društvenim mrežama mogu biti otvorene svima koji žele ući u nju ili zatvorene gdje je za ulaz u grupu potrebna suglasnost administratora grupe,
- blok „Identitet“ predstavlja mjeru do koje korisnici otkrivaju informacije o sebi u okruženju društvenih mreža. To mogu biti informacije kao što su ime, dob, spol, zanimanje pa sve do ostalih informacija koje portretiraju korisnike na određene načine,
- blok „Razgovori“ predstavlja opseg u kojem korisnici komuniciraju s drugim korisnicima na nekoj društvenoj mreži,
- blok „Dijeljenje“ predstavlja mjeru razmjere primanja, slanja i razmjene sadržaja na društvenim mrežama.

Svaka društvena mreža ima različit intenzitet korištenja tih blokova pa tako Facebook, budući da se ta društvena mreža najčešće koristi za stvaranje društvenih odnosa, najviše koristi blok „odnosi“ dok su ostali blokovi manje zastupljeni, zatim Youtube se najčešće koristi za dijeljenje sadržaja pa ta mreža najvećim intenzitetom koristi blok „dijeljenje“, itd. [49].

Slika 2: Obilježja društvenih mreža

Izvor: Vlastiti rad prema članku [49]

Društvene mreže mogu se podijeliti u sedam glavnih kategorija: [50]

1. mreže za društveno povezivanje

U mreže za društveno povezivanje spadaju mreže poput Facebooka, Twittera i MySpacea. One služe kao zajednice u kojima se korisnici povezuju s prijateljima i gdje s njima razmjenjuju ideje, informacije i slično. Glavna svrha ove vrste društvenih mreža jest komunikacija i održavanje odnosa s prijateljima i obitelji.

2. društvene mreže za dijeljenje multimedijskog sadržaja

U društvene mreže za dijeljenje multimedijskog sadržaja spadaju mreže poput Instagrama, YouTubea i Pinteresta. Glavna svrha ove vrste mreža jest dijeljenje fotografija, videozapisa i ostalih multimedijskih sadržaja s drugima na mreži.

3. informativne društvene mreže

U informativne društvene mreže spadaju mreže poput The Nature Conservancy i Do-It-Yourself Community. U ovim se mrežama objavljuju blogovi i forumi o raznim temama gdje ljudi traže odgovore na svakodnevne probleme.

4. profesionalne društvene mreže

U profesionalne društvene mreže spadaju mreže poput LinkedIna i Classroom 2.0. Dizajnirane su kako bi korisnicima pružile priliku za usavršavanjem u nekom području, odnosno u svrhu rasta karijere.

5. obrazovne društvene mreže

Obrazovne društvene mreže su mjesta koja posjećuju nastavnici i učenici u svrhu međusobne komunikacije ili suradnje na projektima, a jedan primjer takve mreže je The Student Room.

6. akademske društvene mreže

Akademske društvene mreže obuhvaćaju mjesta na kojima istraživači žele podijeliti svoja istraživanja i izvještavati o dobivenim rezultatima istraživanja. Jedna od najpoznatijih akademskih društvenih mreža je Academia.edu.

7. tematske društvene mreže

U tematske društvene mreže spadaju mreže poput Oh My Bloom i Sport Shouting, a korisnici ih koriste kako bi podijelili strast prema hobijima sa zajednicom koja ima slične interese.

4. Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama

U poglavlju odnosa učenika i nastavnika u odgojno-obrazovnom procesu istaknula se velika važnost komunikacije između učenika i nastavnika kao jednog od najvažnijih elemenata ostvarivanja ciljeva neke odgojno-obrazovne ustanove. Isto tako, istaknula se važnost prijateljskog odnosa učenika i nastavnika. Tradicionalni je odnos između učenika i nastavnika u prošlosti počeo i završio na vratima učionice, a u današnje su vrijeme društvene mreže, koje se koriste kao alat za komunikaciju i razmjenu sadržaja u privatnoj i profesionalnoj sferi, stvorile nove mogućnosti za širenje i poboljšanje odgoja i obrazovanja. Društveno umrežavanje postalo je dio svakodnevnog života mladih, a nastavnici su počeli iskorištavati taj fenomen kao način da pruže dodatne mogućnosti socijalizacije u okviru odgojno-obrazovnog procesa. Ono omogućava učenicima i nastavnicima lakšu interakciju u odnosu na prethodne tradicionalne metode komunikacije gdje umjesto pojedinačnog odgovaranja na e-maile učenika, što je često dugotrajan proces, nastavnici mogu jednostavno širiti informacije većem broju učenika. Uz to, mnogi učenici nastoje probiti tradicionalne granice između njih i nastavnika, koje su davno postavljene zbog različitih društvenih razloga, a oni koriste tehnologiju kao sredstvo da ispune tu želju. Međutim, otkako su društvene mreže postale široko korištene u društvu pojavila se rasprava o tome je li prikladno da su nastavnici i učenici prijatelji na društvenim mrežama. Dok jedni virtualno prijateljstvo učenika i nastavnika vide kao odličnu priliku, drugi to gledaju kao nepotreban rizik. Obje strane drže vrlo snažne argumente [37], [51], [52], [57].

Zagovornici te interakcije ističu kako bi društvene mreže mogle biti korisne u nastavi jer bi njihovo korištenje djelovalo motivirajuće na učenike te bi se učenicima tako lakše moglo približiti određeno gradivo. Mnogi smatraju kako nastavnici mogu koristiti društvene mreže kao potporu učenju, budući da učenici već surađuju, traže informacije i komuniciraju preko društvenih mreža. Ujedno, društvene mreže omogućuju učenicima da se samoorganiziraju i surađuju na zajedničkim interesima te da lako povežu i dijele mrežne informacijske resurse. Zbog toga je potencijal društvenih mreža u odgojno-obrazovnom procesu velik. Iako su većina mladih digitalni domoroci, ne znači da razumiju kako učinkovito koristiti digitalne alate za istraživanje ili učenje. Nastavnici im preko mreža mogu pokazati kako da stvore, pronađu, koriste i/ili dijele sadržaj. Pored razvijanja digitalne pismenosti, nastavnici mogu učenike naučiti i kako se ponašati na različitim društvenim medijima. Dakle, nastavnici mogu pomoći učenicima da steknu korisne vještine koje učenici mogu koristiti u školskom i profesionalnom životu. Također, povećanje interakcije na društvenim mrežama može pružiti priliku učenicima, najčešće socijalno anksioznim ili introvertnim, koji obično izbjegavaju pristupanje raspravama

u učionici da komuniciraju sa svojim nastavnicima i školskim kolegama. Taj osjećaj ugone može pomoći učeniku da se počne lakše osjećati u razrednim raspravama, a dok učenik s nastavnikom gradi povjerenje pomoću društvenih mreža, može se osjećati samopouzdanije i u iznošenju svojih misli u raspravama u učionici [53], [54], [55], [56], [57].

Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama ima i svoje rizike. Takav način komunikacije može dovesti do zamagljenih granica i neprimjerenih situacija. Nastavnici se suočavaju s rizikom nesavjesnosti u radu i mogućeg otkaza zbog objavljivanja neprimjerenih informacija, uključujući komentare i slike, na takvim mrežnim stranicama. Mnogi razmišljaju na način da privatne fotografije, kao i razmišljanja koja se objavljuju na društvenim mrežama nisu nešto što bi učenici i nastavnici trebali dijeliti. Problem je i što se nastavnici u školi postavljaju autoritativno i formalno, što je teško spojivo s prijateljstvom na društvenim mrežama. Kada se komunikacija odvede u neformalno okruženje većine društvenih mreža, tradicionalni autoritet učitelja može biti ozbiljno narušen. Mogu se pojaviti i pitanja o favoriziranju. Komunikacija s učenicima na ovaj način može stvoriti percepciju privilegiranosti ili favoriziranja određenih učenika što može spriječiti učinkovitost nastavnika u učionici. Također, mediji koji pričaju o toj temi većinom imaju samo negativne konotacije. Razlog tome je što zna doći do neprimjerene komunikacije između nastavnika i učenika, kako u komunikaciji licem u lice, tako i u online komunikaciji. Činjenica je da su neki nastavnici koristili društvene mreže kao način za seksualno eksplicitne razgovore s učenicima, a kad nastavnik prijeđe granicu s učenicima, odjek se često osjeća u cijelom nastavnom području, posebno među onima koji redovito koriste društvene mreže, pa makar i samo na pozitivan način. Dakle, mogućnost komunikacije i interakcije učenika i nastavnika na društvenim mrežama može pobuditi ozbiljna etička pitanja koja potiču žestoke rasprave [55], [57], [58], [59].

Te su rasprave 2011. godine ušle i u pravni teritorij, kada je država Missouri u SAD-u pokrenula zakon koji je zabranio bilo kakve odnose učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Zakon je donesen nakon što je bivša učenica jedne škole u Missouri-u bila zlostavljana od strane nastavnika. Novi zakon stvorio je široku raspravu u SAD-u, ali i drugdje u vezi s odgovarajućim granicama za nastavnike u njihovim mrežnim vezama, kao i o prikladnoj komunikaciji između maloljetnika i odraslih na mreži. Međutim, zakon je smatran kontroverznim zbog toga što je napisan tako da nastavnici ne bi mogli koristiti društvene mreže ni za osobnu upotrebu, što su mnogi smatrali kršenjem njihovih prava, pa je znatno izmijenjen na način da je školskim okruzima dodijeljena sloboda u odlučivanju vlastitih politika vezanih uz tu temu. Iako se u SAD-u vodila žestoka rasprava o tome je li etično i zakonito da nastavnici komuniciraju sa svojim učenicima na društvenim mrežama, tema je stekla mnogo manje pozornosti u europskom kontekstu. Službena zabrana komunikacije učenika i nastavnika na društvenim mrežama postoji samo u Njemačkoj, u pokrajini Baden-Württemberg. Bilo je

zabrana i u Izraelu, ali oni su te zabrane povukli. Rješenje ovog problema nije definirano u Hrvatskoj, barem ne u Zakonu o odgoju i obrazovanju. Odluke o sankcijama u takvim slučajevima prepuštaju se ravnateljima škola. Kako je online interakciju učenika i nastavnika vrlo teško isključiti ili zabraniti, važno je znati kako se nastavnici i učenici, ukoliko do interakcije dođe, trebaju ponašati. Jedno od ključnih pitanja jest gdje prestaje profesionalizam, a gdje počinje privatnost. Profesionalna distanca između učenika i nastavnika mora postojati kako bi se zadržalo međusobno poštovanje. Postavljanje granica i dosljednost dvije su važne stvari u radu s učenicima. Moraju se postaviti određena pravila etičkog ponašanja kako bi se izbjegle neugodnosti i zlouporabe te kako bi se zaštitila privatnost sugovornika. Dakle, virtualna prijateljstva učenika i nastavnika mogu postojati ako se mreže koriste u prave svrhe i s dozom odmjerenosti i kulture, a svako neformalno dopisivanje potrebno je izbjegavati. Škole bi morale napraviti određene politike, odnosno smjernice o tome što je nastavnicima dopušteno, to jest što im nije dopušteno na društvenim mrežama. Većina škola u SAD-u napravila je te smjernice, a većina njih naglašava slične aspekte, poput razdvajanja osobnog i profesionalnog identiteta, odnosno stvaranje profesionalnog profila na društvenim mrežama koji će nastavnicima služiti isključivo u akademske svrhe. Isto tako, preporuča se da je interakcija s učenicima isključivo u grupama i prostorima namijenjenim učenju. Sve u svemu, društvene mreže definitivno mogu imati negativne aspekte. Međutim, ako se koriste na pravi način, mogu pomoći povećati znanje učenika, poboljšati komunikaciju i odnos nastavnika i učenika, poboljšati kritičko razmišljanje, omogućiti učenicima pomoć drugih i potaknuti ih na sudjelovanje. Sve dok se održavaju linije između osobnog i profesionalnog, blagodati društvenih mreža u učionici nadmašuju nedostatke [21], [37], [55], [57], [60], [61], [62].

4.1. Netiquette - pravila ponašanja na Internetu

Ukoliko učenici i nastavnici započnu prijateljstvo na društvenim mrežama moraju poštovati određena pravila komunikacije, odnosno ponašanja. Ta pravila ponašanja nisu vezana samo za društvene mreže, nego za cijeli internet. Dakle, poželjno je da se poštuju prilikom korištenja usluga interneta, e-maila, foruma, društvenih mreža i svih ostalih mrežnih resursa. Pravila ponašanja na internetu slična su onima koja se koriste u svakodnevnom životu. Razni oblici uvredljivog i agresivnog ponašanja, kao i povrede privatnosti, neprihvatljivi su na internetu kao i u svakodnevnom životu. Internet pruža osjećaj anonimnosti jer se najčešće ne vide ili ne čuju osobe s kojima se komunicira. Dakle, u virtualnoj se komunikaciji

ne vidi gestikulacija ili izraz lica i ne čuje se glas osobe pa lako može doći do pogreške u shvaćanju sugovornika. Isto tako, prilikom online komunikacije često se zaboravi da je s druge strane komunikacijskog kanala osoba, a ne računalo pa može doći do neprikladne komunikacije. Ali to nije izgovor za loše ponašanje ili objavljivanje neprimjerenih i/ili negativnih komentara [63], [64], [65].

Zajednica korisnika na internetu je tijekom vremena sastavila svoja pravila rada, ponašanja i komunikacije. Ta pravila mogu biti formalna ili neformalna. Formalna pravila su ona za čije nepoštivanje korisnici mogu biti kažnjeni (npr. gubitak prava pristupa društvenoj mreži), a neformalna su ona pravila koja se podrazumijevaju, ali koja nisu propisana (npr. pisanje poruke velikim slovima označava da osoba viče). Pravila poželjnog ponašanja i posebnosti u komuniciranju u Internet zajednici nazivaju se netiquette. Norme i pravila sastavni su dio svakog društva. Poštovanje pravila osnova je za izgradnju i definiranje identiteta društvene zajednice, a pristojnost, lijepo ponašanje i uzajamno poštovanje od vitalnog su značaja za održavanje internet komunikacije. Svrha netiquette je pomoć u konstruiranju i održavanju ugodnog i pozitivnog okruženja za internetsku komunikaciju, kao i izbjegavanje opterećenja sustava i stvaranja sukoba među sugovornicima. Netiquette se temelji na ideji da određena etička pravila ponašanja promoviraju način na koji se komunikacija vodi u pozitivnom smislu i čine interakciju ugodnijom. Time se izbjegavaju nepristojnost, uvrede i tehnički problemi, kao i neispravno rukovanje medijem. Neka od netiquette pravila su: [63], [64], [65], [66], [67], [68]

- autorska prava moraju se poštovati,
- poruke pisane velikim slovima smatraju se vikanjem te u porukama nije poželjno koristiti isključivo velika slika,
- smajlići, odnosno emotikoni koriste se u online komunikaciji kako bi pomogli u ispravnom tumačenju poruke, ali ih je potrebno koristiti u doziranoj mjeri,
- predstavljanje tuđim imenom, odnosno lažno predstavljanje je zabranjeno,
- nije dopušteno čitanje ili distribucija informacija koje nisu u skladu s prihvaćenim moralnim načelima,
- psovanje, laganje, ogovaranje, vrijeđanje i drugi načini maltretiranja nisu dopušteni,
- prije nego što se pošalje poruka, potrebno ju je pregledati kako ne bi bilo gramatičkih i pravopisnih pogrešaka,
- potrebno je poštivati tuđu privatnost,

- preporuča se da se sve lozinke koje korisnici koriste prilikom korištenja interneta redovito mijenjaju,
- ne smiju se objavljivati tuđi podaci, sadržaji elektroničke pošte, fotografije i slično bez njihove suglasnosti,
- „lanci sreće“ i poruke koje obećavaju brzu i laku zaradu su zabranjeni,
- humor i sarkazam potrebno je koristiti s oprezom,
- poželjno je opraštati drugima na njihovim pogreškama,
- ono što osoba ne bi uradila u stvarnom životu ne bi trebala raditi ni na mreži,
- osoba ne bi trebala činiti drugima ono što ne želi da drugi čine njima.

Vrlo je važno naučiti kako se sigurno i odgovorno ponašati na internetu i zato nastavnici moraju naučiti učenike da budu etični, sigurni i odgovorni internet korisnici kad god su na mreži, a škola treba pomoći učenicima da razumiju i poštuju virtualno okruženje učenja onoliko koliko i fizičko okruženje učenja.

5. Prethodna istraživanja

Postoji mnogo prethodnih istraživanja vezanih uz problematiku prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Postoji i mnogo svrha tih istraživanja. Neke od tih svrha su istražiti percepciju učenika o komunikaciji njih i nastavnika na društvenim mrežama, utječe li dob i/ili spol nastavnika/učenika na tu komunikaciju, zatim istražiti percepciju učenika u vezi s tim trebaju li učenici ili nastavnici inicirati komunikaciju na društvenim mrežama, koje vrste informacija nastavnici mogu dijeliti s učenicima, koje su društvene mreže prikladne za komunikaciju učenika i nastavnika, koje su prednosti, a koji nedostaci komunikacije učenika i nastavnika na društvenim mrežama, itd. Više je istraživanja koje ispituju percepciju učenika vezanih uz navedenu problematiku negoli percepciju nastavnika. Isto tako, više je istraživanja koje pokrivaju područje visokog obrazovanja negoli osnovnog i srednjeg obrazovanja. Budući da je Facebook najpopularnija društvena mreža, mnogo je istraživanja provedeno u svrhu ispitivanja navedene problematike na toj društvenoj mreži. Rezultati su sljedeći [39], [53], [56], [69], [70], [71], [72], [73], [74].

Istraživanje pokazuje kako većina učenika društvene mreže posjećuje svakodnevno [14]. Oni društvene mreže najčešće koriste za kontakt s prijateljima, što je i primarna uloga društvenih mreža, a tek onda za pronalaženje novih informacija i učenje. Velik broj učenika koristi društvene mreže kako bi diskutirali o nastavi i događajima iz škole. Dakle, vidljivo je da učenici na društvenim mrežama surađuju i zajednički rješavaju probleme [22]. Većina njih ima zatvorenu grupu unutar koje dijele materijale, vode diskusije i slično [19]. U većini istraživanja učenici u manjem broju komuniciraju sa svojim nastavnicima putem društvenih mreža, ali većina njih smatra kako se društvene mreže mogu koristiti u odgojno-obrazovne svrhe, ukoliko bi im se pružila ta mogućnost (najčešći odgovori bili su za rad na projektima, za pripreme za natjecanja, kao pomoć pri usvajanju gradiva, za distribuciju materijala, za praćenje interaktivnih sadržaja, itd.) [19], [69], [71]. Dvije ključne varijable koje utječu na komunikaciju učenika i nastavnika na društvenim mrežama su spol i dob. Učenici su smatrali kako će nastavnice njima posvetiti više vremena od nastavnika te kako su one empatičnije. Također, učenici smatraju kako nastavnici imaju veću dominaciju i moć u odnosu na nastavnice. Zbog toga učenici nisu očekivali komunikaciju na društvenim mrežama s muškim nastavnicima jer ih oni po njihovom mišljenju ne gledaju kao jednake. Dakle, učenici će prije započeti komunikaciju s nastavnicama negoli s nastavnicima. Isto tako, učenici su na društvenim mrežama skloniji komunikaciji s nastavnicima bližim njihovoj dobi, a ne nastavnicima koji spadaju u drugu dobnu skupinu. Učenici se osjećaju ugodnije u interakciji s mlađim nastavnicima jer razumiju i shvaćaju da oni duže koriste društvene mreže. Zbog njihove sličnosti u skupini digitalnih domorodaca, učenici mogu osjećati da mlađi nastavnici imaju bolju

priliku i mogućnost upotrebe društvenih mreža za povećanje interakcije između njih i učenika u odnosu na starije nastavnike. Isto vrijedi i u suprotnom smjeru [69], [70]. Rezultati pokazuju i kako su nastavnici koji su se voljni povezati s učenicima na društvenim mrežama značajno mlađi od nastavnika koji se s njima ne žele povezati. Isto tako, većina učenika koji se žele povezati s nastavnicima na društvenim mrežama starija je od onih koji se ne žele povezati [71]. Po rezultatima se vidi i kako učenici preferiraju e-poštu kako bi komunicirali sa svojim nastavnicima percipirajući ih kao profesionalnije i formalnije kanale komunikacije, dok društvene mreže doživljavaju kao ležernije, neformalne i prikladnije za interakciju s razrednicima [19]. Jedno od istraživanja pokazuje i kako su društvene mreže učenicima zanimljivije od okruženja u učionici i da su učenici aktivnije uključeni u rasprave na društvenim mrežama [70].

Ispitanici su u istraživanjima istaknuli i pozitivne i negativne strane prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Učenici su komentirali kako virtualna komunikacija njih i nastavnika omogućava to da nastavnici bolje razumiju svoje učenike te da tako mogu lakše pratiti njihove interese i virtualne aktivnosti čime mogu dobiti jasniji uvid u njihove živote [17]. To utječe na poboljšanje odnosa učenika i nastavnika. Korištenjem društvenih mreža nastavnici mogu stvoriti smisleni dijalog, poticati suradnju, razmjenjivati ideje i potaknuti interakciju učenika. Ako nastavnici koriste društvene mreže na pravilan način to će povećati angažman učenika i poboljšati njihove rezultate [75]. Učenici su izjavili i kako su zadovoljni time što mogu pristupiti materijalima i komunicirati sa svojim nastavnicima gdje god i kad god pozele, kao i time što na društvenim mrežama mogu dobiti pomoć za pripremu ispita, domaće zadaće i projekte [17], [70]. Isto tako, nastavnici im putem društvenih mreža mogu slati podsjetnike o nadolazećim rokovima i/ili zadacima koje moraju ispuniti. Prednost im je i to što im nastavnici mogu osvijestiti probleme nemoralnih i neetičnih sadržaja na internetu, ovisnosti, kao i sve slične probleme s kojima se oni najčešće susreću na društvenim mrežama i internetu općenito [14]. Istraživanjima se pokazalo i da učenici u virtualnoj komunikaciji s nastavnicima komuniciraju puno direktnije i otvorenije nego prilikom komunikacije licem u lice jer im je neke stvari lakše reći online, a zbog virtualne komunikacije učenici lakše komuniciraju s nastavnicima na nastavi. Dakle, učenici postaju odvažniji i počinju slobodnije komunicirati i na nastavi [72], [77]. U jednom su istraživanju učenici istaknuli kako je dobra ideja komunicirati s nastavnicima na društvenim mrežama, ali samo preko razrednih grupa jer radeći zajedno na grupnom rješenju određenog problema oni razvijaju vještine kritičkog razmišljanja [73]. Zajednički grupni rad zasigurno je jedna od općenitih prednosti društvenih mreža. Istraživanje je pokazalo kako je upotreba društvenih mreža u visokom obrazovanju poboljšala učenje te povećala sudjelovanje i angažman studenata [69]. U jednom je istraživanju većina ispitanika istaknula kako bi sve škole, odnosno fakulteti trebali imati Facebook profil na kojem bi se

objavljivale novosti i događanja vezana uz školu/fakultet [76]. Isto tako, jedno od istraživanja pokazalo je kako su učenici koji su komunicirali sa svojim nastavnicima putem društvenih mreža imali tendenciju da gledaju nastavnike u pozitivnijem svjetlu [74]. Postoje još mnogi aspekti koje su ispitanici istraživanja istaknuli kao pozitivne, kao npr. brza i laka komunikacija, brzo i učinkovito širenje informacija većem broju ljudi, poboljšanje povjerenja između učenika i nastavnika, poboljšanje samopouzdanja učenika, povećanje motivacije učenika, itd. [22], [53].

Učenici su kao najveće probleme prijateljstva između njih i nastavnika istaknuli moguću narušavanje privatnosti, kao i mogućnost neprimjerenog odnosa između njih i nastavnika, ponajviše zbog neprimjerene komunikacije i/ili zbog slanja neprimjerenog sadržaja. Istraživanja pokazuju kako mnogi objavljuju previše podataka o sebi bez razmišljanja, ali i učenici i nastavnici istaknuli su da je nedostatak njihovog prijateljstva na društvenim mrežama neželjeni pristup njihovim informacijama. U tu se svrhu nastavnicima preporuča stvaranje zasebnog profila na društvenim mrežama koji će upotrebljavati isključivo u akademske svrhe. Nastavnici su istaknuli kako učenici doživljavaju pretjerani osjećaj bliskosti s njima i da učenici očekuju da oni budu uvijek dostupni na mreži. Takvi pogrešni osjećaji i očekivanja mogu iskorijeniti, odnosno prijeći profesionalne granice. Dakle, postoji i rizik da prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim medijima ugrozi autoritet nastavnika, što je često najbolje održavati profesionalnom distancom. Istraživanja su pokazala da u nekim slučajevima, ukoliko dođe do komunikacije učenika i nastavnika na društvenim mrežama, učenici mogu imati određene pogodnosti na nastavi, budući da ih nastavnici neće tako strogo disciplinirati ili ocjenjivati. Dakle, jedan od nedostataka je i pojava favoriziranja učenika od strane nastavnika. U istraživanjima su se istaknule i negativne strane društvenih mreža općenito, poput ovisnosti i gubljenja vremena. Ovisnost o društvenim mrežama može se definirati kao nemogućnost ograničavanja korištenja mreža, unatoč štetnim učincima na društveno ponašanje i akademsku uspješnost. Zbog toga je vrlo važno da nastavnici učenike potiču na kvalitetno provođenje vremena na društvenim mrežama [19], [21], [39], [56], [78], [79].

Sve u svemu, istraživanja pokazuju da komunikacija između nastavnika i učenika na društvenim mrežama treba biti profesionalna i uglavnom usredotočena na pitanja vezana uz školsko područje. Na temelju prikazanih rezultata, glavni razlog korištenja društvenih mreža u svrhu školovanja je taj što proširuju opseg nastavnih mogućnosti. To se postiže, između ostalog, dijeljenjem nastavnih materijala, uspostavljanjem komunikacijskih kanala za traženje pomoći te povećanjem zajedničkog učenja između učenika. Upravljanje i organizacija izvannastavnih aktivnosti također može osloboditi vrijeme poduke u učionici. Prije svega, nastavnici povezani sa svojim učenicima na društvenim mrežama kontroliraju njihove aktivnosti kako bi spriječili neželjene i negativne društvene pojave poput maltretiranja, objavljivanja negativnih postova i slika, uključivanja u govor mržnje i slično. U ovom slučaju

nastavnici zapravo žele da učenici budu svjesni prisutnosti odraslih, da izvrše preventivni učinak i po potrebi interveniraju [19], [56].

6. Istraživanje

6.1. Cilj i metodologija istraživanja

Cilj ovog istraživanja jest prikupljanje stavova nastavnika u vezi prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama, kao i prikupljanje povratnih informacija nastavnika o utjecaju prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici.

Sukladno cilju istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

- P₁: Kakvi su stavovi nastavnika vezani uz prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama?
- P₂: Kako prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama utječe na njihov odnos u učionici?

Sukladno definiranom cilju formulirane su sljedeće hipoteze:

- H₁: Više od 50% nastavnika ne komunicira s učenicima putem društvenih mreža.
- H₂: Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama pozitivno utječe na njihov odnos u učionici.

U istraživanju je za prikupljanje podataka korištena online anketa sastavljena od 38 pitanja, izrađena putem obrasca Google Forms. Ispunjavanje ankete trajalo je najviše 10 minuta, a ona se provodila u kolovozu 2020. godine. Anketa je bila anonimna i svi su se rezultati analizirali zbirno. Pitanja su bila podijeljena u četiri cjeline. Prva cjelina sastavljena je od pitanja koja su prikupljala demografske podatke ispitanika, druga cjelina sastavljena je od pitanja jednostrukog ili višestrukog odabira vezanih uz društvene mreže te prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama, treća cjelina sastavljena je od pitanja na koja se odgovaralo Likertovom skalom u rasponu od 1 do 5 (1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem) uz ponuđeni odgovor – ne mogu procijeniti. Zadnja cjelina sastavljena je od pitanja otvorenog tipa kojima se željelo ispitati mišljenje nastavnika vezanog uz prednosti, odnosno nedostatke prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Na početku ankete nalazi se kratka uputa u kojoj su navedene informacije o samom radu te je objašnjena svrha samog istraživanja, a na kraju ankete nalazi se zahvala za sudjelovanje.

Anketa je napravljena po uzoru na nekoliko već postojećih anketa, uz prilagodbu i modifikaciju pitanja u skladu s istraživanjem. Korišteni radovi su:

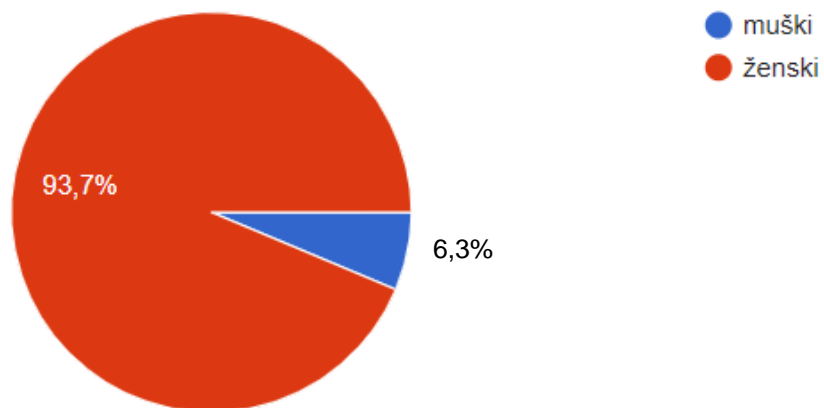

- A. Hershkovitz, A. Forkosh–Baruch, „Student–teacher relationship in the Facebook era: the student perspective“, *Engineering Education and Life–Long Learning*, 23(1), 33–52, 2013.
- A. Forkosh-Baruch, A. Hershkovitz, R. P. Ang, „Teacher-student relationship and SNS-mediated communication: Perceptions of both role-players“, *Interdisciplinary Journal of e-Skills and Life Long Learning*, 11, 2015.
- C. Asterhan, H. Rosenberg, „The promise, reality and dilemmas of secondary school teacher–student interactions in Facebook: The teacher perspective“, *Computers & Education*, 2015.
- J. Diklić, M. Nakić, D. Šošić, „Edukativna uloga društvenih mreža u medijskom odgoju djeteta“, *Communication management review*, 4(1), 178-195, 2019.
- L. Žilić, D. Cupar, J. Ćirić, K. Zauder, „Student-teacher Facebook friendship and privacy awareness“, *BOBCATSSS Conference*, 383-394, 2016.
- M. Hajdarović, „Facebook u svakodnevici škole“, 2015.

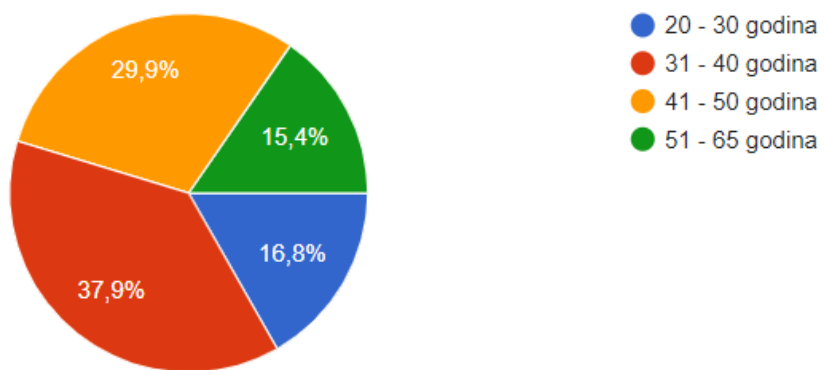
Poveznica na anketu bila je priložena u Facebook grupu „Nastavnici.org“, a ispunilo ju je 380 ispitanika. Od toga je njih 14 bilo izostavljeno iz analize budući da je 8 anketa imalo kontradiktorne izjave, a njih 6 bile su površinski riješene. Prvo pitanje u anketi bilo je „Jeste li nastavnik u osnovnoj ili srednjoj školi?“ uz ponuđene odgovore „Da“ i „Ne“. Ukoliko je ispitanik odgovorio s „Ne“, anketa je završila. Time su se izbacili svi rezultati osim onih od nastavnika. Takvih ispitanika bilo je dvoje pa dolazimo do brojke od 364 nastavnika osnovne i srednje škole koji su analizirani. U nastavku slijedi analiza i rasprava prikupljenih rezultata.

6.2. Rezultati istraživanja i rasprava

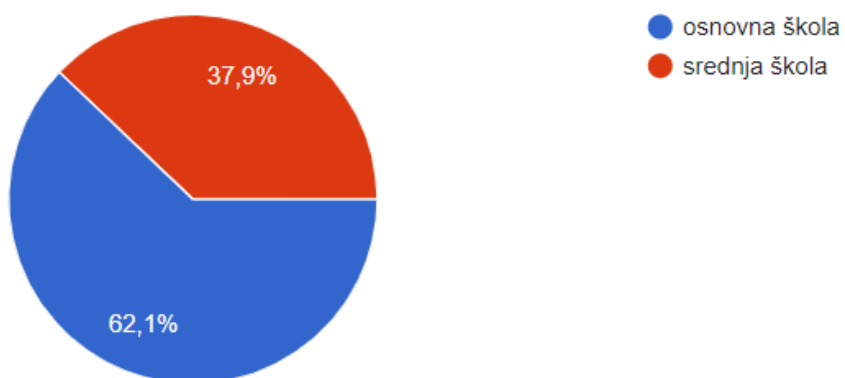
Struktura anketiranih nastavnika prema spolu ukazuje da je veći broj nastavnica (341) nego nastavnika (23). Raspodjela po dobi anketiranih nastavnika ukazuje da je 61 nastavnik u dobi od 20 do 30 godina, 138 nastavnika u dobi od 31 do 40 godina, 109 nastavnika u dobi od 41 do 50 godina te 56 nastavnika u dobi od 51 do 65 godina. Što se tiče razine obrazovanja, 226 nastavnika radi u osnovnim, a 138 nastavnika u srednjim školama. Od toga ih 81 u školi radi između 0 i 5 godina, 72 između 6 i 10 godina, 121 između 11 i 20 godina, 68 između 21 i 30 godina, a 22 u školi radi više od 30 godina.

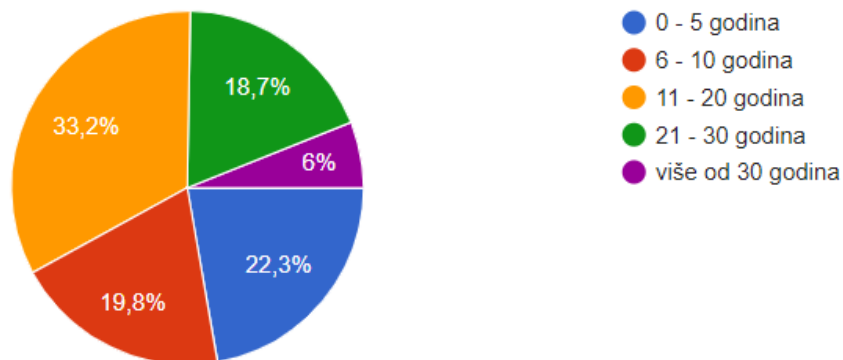
Slika 3: Anketa - Spol nastavnika

Slika 4: Anketa - Dob nastavnika

Slika 5: Anketa - Škola na kojoj je nastavnik zaposlen

Slika 6: Anketa - Koliko godina nastavnik poučava u školi

Na pitanje o učestalosti korištenja društvenih mreža čak 341 nastavnik (93,7%) odgovorio je da društvene mreže koristi više od 5 godina. Njih 17 (4,7%) društvene mreže koristi između 3 i 5 godina, a njih 6 (1,6%) mreže koristi između jednu i dvije godine. Nitko od ispitanika nije odgovorio da društvene mreže koristi manje od godinu dana. Sljedeća tablica prikazuje koje sve društvene mreže nastavnici koriste.

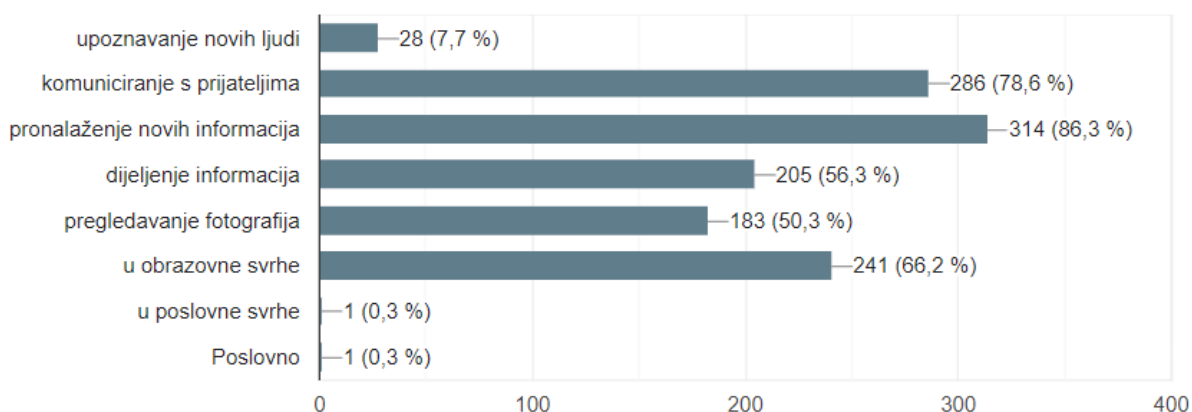
Tablica 1: Anketa - Društvene mreže koje nastavnici koriste

Društvena mreža	N	%
Facebook	363	99,7%
Instagram	220	60,4%
Twitter	27	7,4%
Snapchat	21	5,8%
TikTok	5	1,4%
WhatsApp	4	1,1%
LinkedIn	3	0,8%
Yammer	3	0,8%
Pinterest	2	0,5%
Viber	2	0,5%
Tumblr	1	0,3%

Iz tablice vidimo da skoro svi nastavnici koriste društvenu mrežu Facebook, a većina ih koristi Instagram. Ostale društvene mreže nisu korištene u tolikoj mjeri. Nastavnici su na pitanje „Koje društvene mreže koristite?“ mogli označiti više odgovora od kojih su najčešće označili Facebook i Instagram (181 puta). Samo Facebook označilo je 123 nastavnika, a od većih se rezultata ističu još označavanje Facebooka, Instagrama i Twittera (16 puta) te Facebooka, Instagrama i Snapchata (11 puta).

Facebook je daleko najpopularnija društvena mreža koju nastavnici koriste. Čak 317 nastavnika (87,1%) je na pitanje „Kuju društvenu mrežu najčešće koristite?“ odgovorilo s Facebook. Njih 41 (11,3%) najčešće koristi Instagram, troje (0,8%) najčešće koristi Twitter, a WhatsApp, TikTok te Yammer najčešće koristi po jedan nastavnik (0,3%).

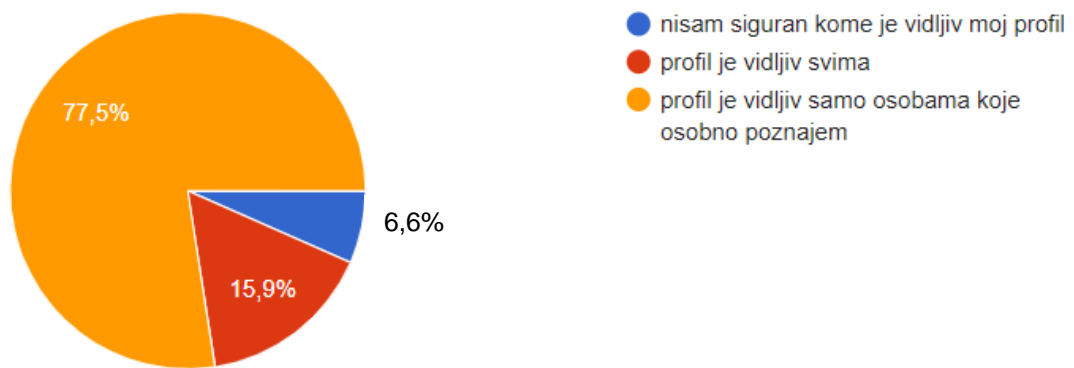
Što se tiče učestalosti korištenja društvenih mreža, čak 341 nastavnik (93,7%) odgovorio je da društvene mreže koristi svakodnevno. Njih 18 (4,9%) društvene mreže koristi više puta tjedno, 4 (1,1%) ih koristi više puta mjesečno, a jedan nastavnik (0,3%) odgovorio je da društvene mreže koristi rijetko. Sljedeći grafikon prikazuje za koju svrhu nastavnici koriste društvene mreže.

Slika 7: Anketa - Za koju svrhu nastavnici koriste društvene mreže

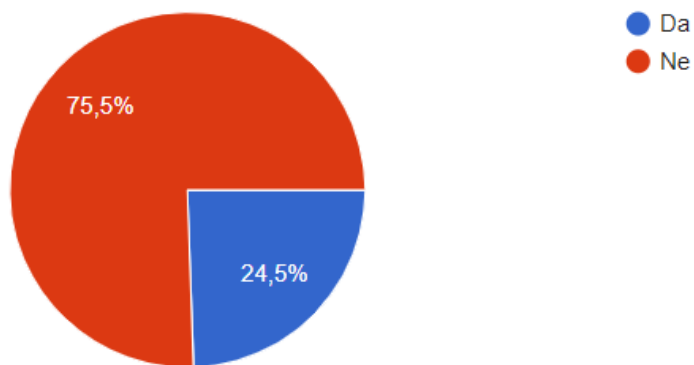
Nastavnici društvene mreže najčešće koriste za pronalaženje novih informacija te za komuniciranje s prijateljima, a najmanje za upoznavanje novih ljudi te u poslovne svrhe. Oni su i na ovo pitanje mogli ponuditi više odgovora, a s 54 glasova (14,8%) ističe se zaokruživanje svega osim upoznavanja novih ljudi. Njih 16 (4,4%) zaokružilo je sve odgovore.

Što se tiče vidljivosti profila na društvenim mrežama, 282 nastavnika odgovorilo je da je njihov profil vidljiv samo osobama koje osobno poznaju, njih 58 odgovorilo je da je njihov profil vidljiv svima, a 24 nastavnika nije sigurno kome je vidljiv njihov profil. Iz toga možemo zaključiti kako je velika većina nastavnika upoznata s postavkama privatnosti na društvenim mrežama. Prethodni rezultati prikazani su na sljedećem grafikonu.

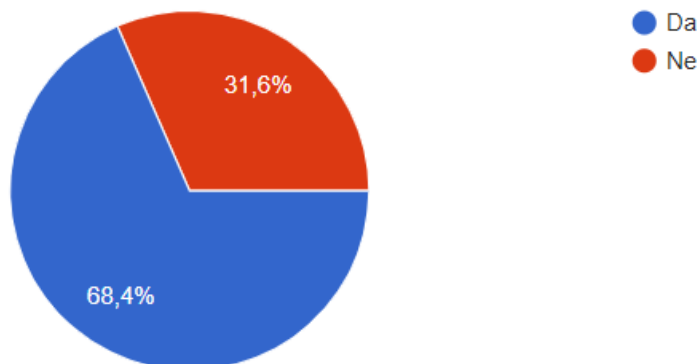

Slika 8: Anketa - Vidljivost profila na društvenim mrežama nastavnika

Od svih nastavnika, njih 89 ima učenike, a 249 ima bivše učenike za prijatelje na društvenim mrežama. Od toga njih 4 ima samo sadašnje učenike, njih 85 i sadašnje i bivše, a 164 nastavnika ima samo bivše učenike za prijatelje na društvenim mrežama.

Slika 9: Anketa - Imaju li nastavnici svoje učenike za prijatelje/pratitelje na društvenim mrežama

Slika 10: Anketa - Imaju li nastavnici svoje bivše učenike za prijatelje/pratitelje na društvenim mrežama

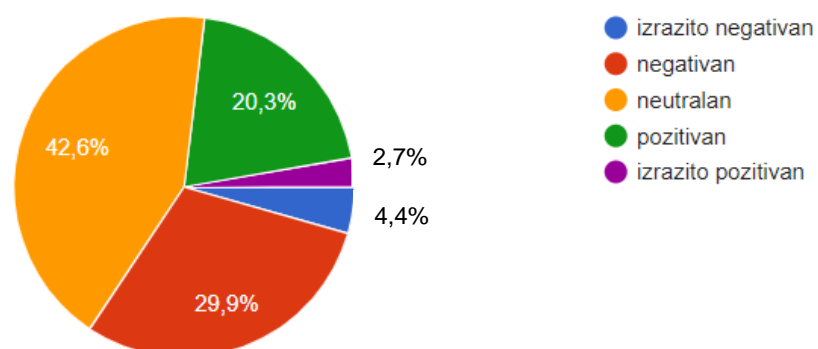
Sljedeća tablica prikazuje na koje sve načine nastavnici komuniciraju sa svojim učenicima na društvenim mrežama.

Tablica 2: Anketa - Način na koji nastavnici komuniciraju s učenicima na društvenim mrežama

	N	%
<i>Preko poruka</i>	61	16,8%
<i>Preko razredne grupe</i>	41	11,3%
<i>Preko drugih načina</i>	3	0,8%
<i>Preko poruka i razredne grupe</i>	54	14,8%
<i>Preko razredne grupe i drugih načina</i>	1	0,3%
<i>Preko poruka, razredne grupe i drugih načina</i>	1	0,3%
<i>Ne komuniciramo</i>	203	56%

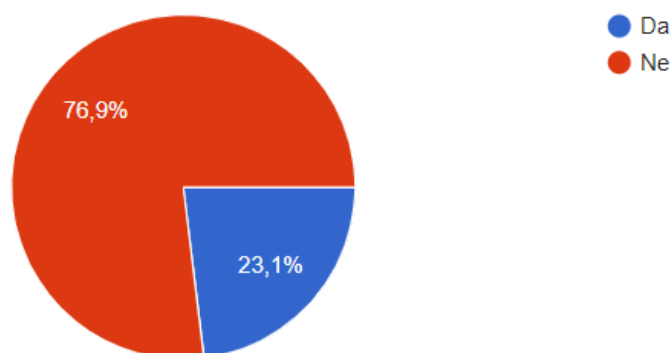
Nastavnici su osim ponuđenih odgovora na pitanje odgovorili i kako s učenicima komuniciraju putem komentara, lajkovima te čestitanjem rođendana. Većina nastavnika koji komuniciraju sa svojim učenicima putem društvenih mreža su i prijatelji s njima, ali 16 nastavnika odgovorilo je kako komunicira s učenicima, a da nisu prijatelji na društvenim mrežama. Od nastavnika koji komuniciraju s učenicima putem društvenih mreža njih 84 trenutno radi u osnovnoj školi, a 77 u srednjoj školi. Isto tako, od svih nastavnika koji komuniciraju sa svojim učenicima putem društvenih mreža njih 22 koristi zasebni profil za tu komunikaciju.

Najviše nastavnika (njih 155) smatra kako prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama nema nikakav utjecaj na njihov odnos u učionici, a više je nastavnika koji smatraju kako to prijateljstvo ima negativan utjecaj (njih 125) negoli pozitivan (njih 84).

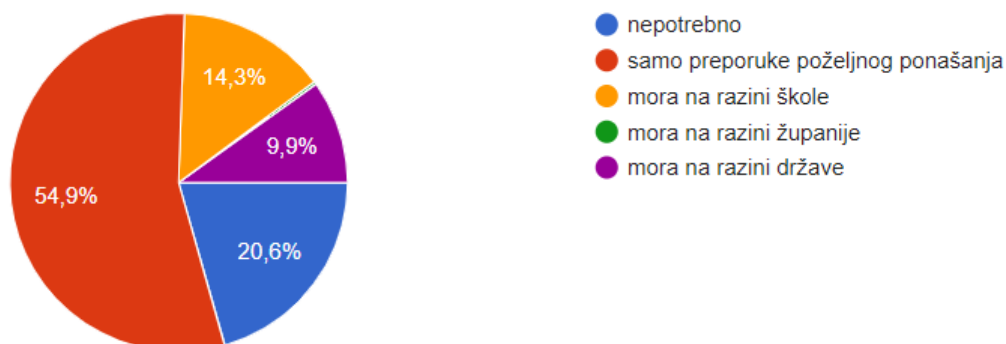

Slika 11: Anketa - Kakav je, prema mišljenju nastavnika, utjecaj prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici

Nastavnici su odgovorili kako velika većina škola (njih 280) nema definirana pravila ponašanja na internetu/društvenim mrežama. Isto tako, većina nastavnika (njih 200) smatra kako se pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama ne trebaju službeno definirati već da se trebaju donijeti samo preporuke poželjnog ponašanja.

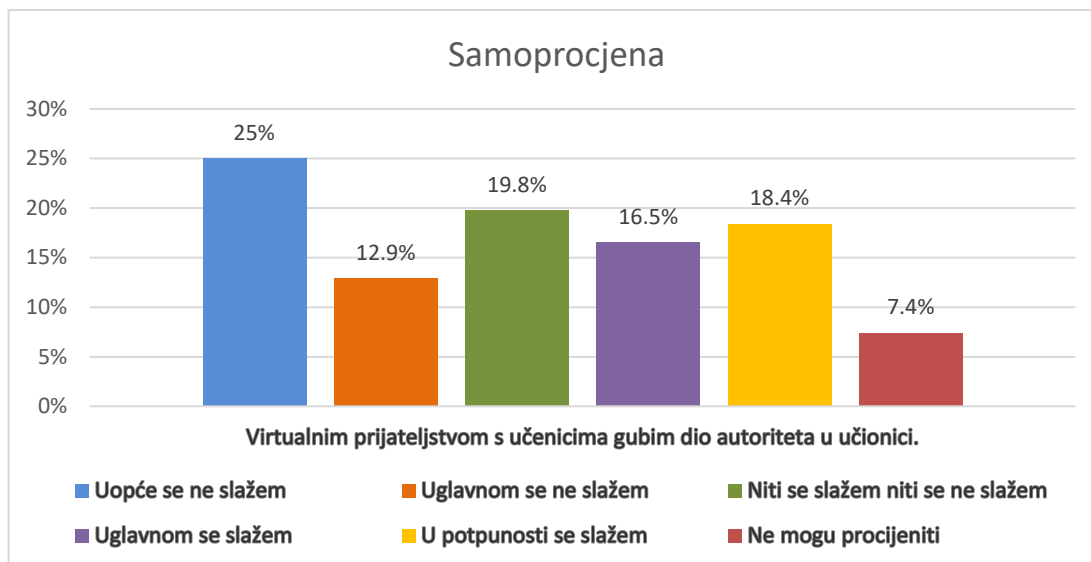

Slika 12: Anketa - Ima li škola u kojoj nastavnik radi definirana pravila ponašanja na internetu/društvenim mrežama

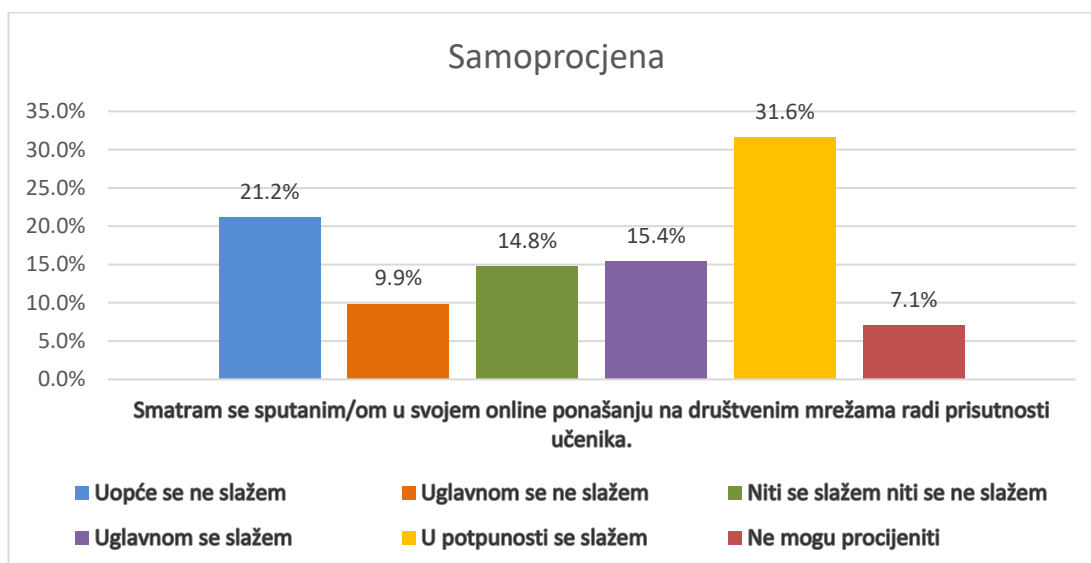
Slika 13: Anketa - Smatraju li nastavnici da bi se pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama trebala službeno definirati

Većina nastavnika (njih 138) smatra kako ne gube autoritet u učionici zbog virtualnog prijateljstva s učenicima.

Slika 14: Anketa - Virtualnim prijateljstvom s učenicima gubim dio autoriteta u učionici

Skoro polovica nastavnika (njih 191) smatra se sputanim u svojem ponašanju na društvenim mrežama zbog prisutnosti učenika.

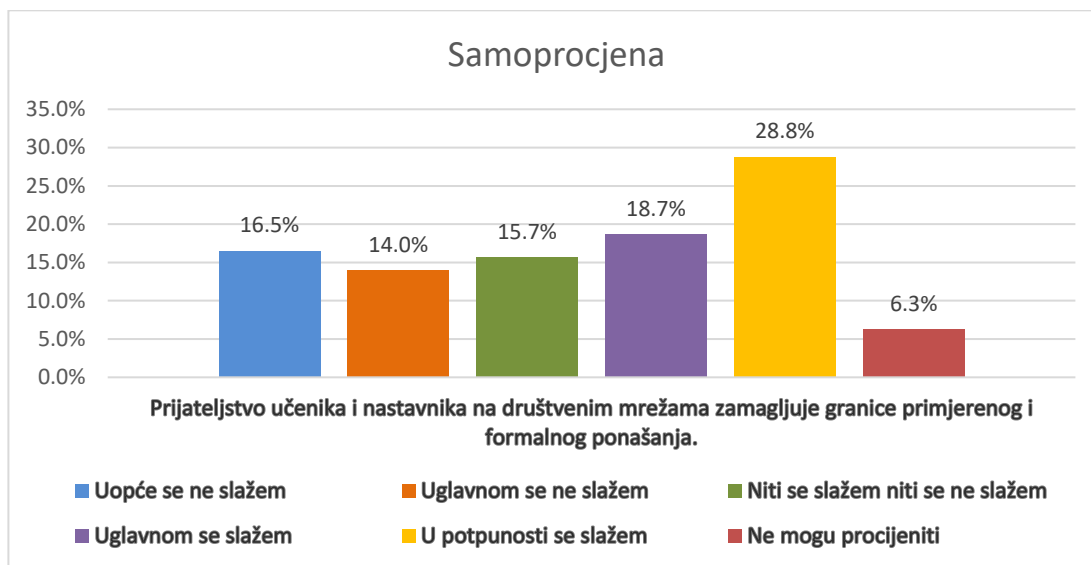
Slika 15: Anketa - Smatram se sputanim/om u svojem online ponašanju na društvenim mrežama radi prisutnosti učenika

Privatnost ima velik utjecaj na prethodni rezultat. Nastavnici koji su odgovorili da su sputani u svom ponašanju na društvenim mrežama najčešće su odgovorili i da su zabrinuti za svoju privatnost na društvenim mrežama. Međutim, većina nastavnika je upoznata s postavkama privatnosti na društvenim mrežama te nije zabrinuta za svoju privatnost na društvenim mrežama.

Većina nastavnika (njih 231 - 63,5%) slaže se s tvrdnjom „Komunikacija s učenicima putem društvenih mreža primjerena je ako se odvija u razrednoj grupi/stranici.“. Njih 44 (12,1%) ne slaže se s tom tvrdnjom, 54 (14,8%) ih se ni ne slažu niti se slažu, a njih 37 (10,2%) ne može procijeniti odgovor na tu tvrdnju.

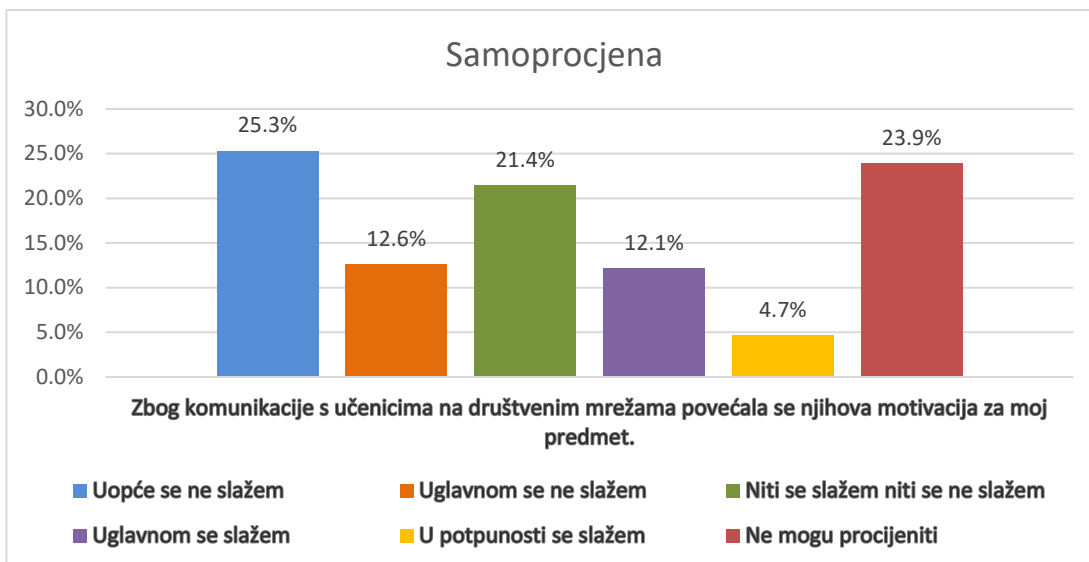
Većina nastavnika (njih 173) slaže se s tvrdnjom „Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama zamagljuje granice primjerenog i formalnog ponašanja.“

Slika 16: Anketa - Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama zamagljuje granice primjerenog i formalnog ponašanja.

Iako većina nastavnika smatra kako prijateljstvo učenika i nastavnika zamagljuje granice primjerenog ponašanja, više je onih (njih 215) koji smatraju kako je dobro društvene mreže koristiti u obrazovne svrhe od onih koji se ne slažu s tim (njih 45). Ostali nastavnici ili ne mogu procijeniti ili se ni ne slažu niti se slažu s tvrdnjom.

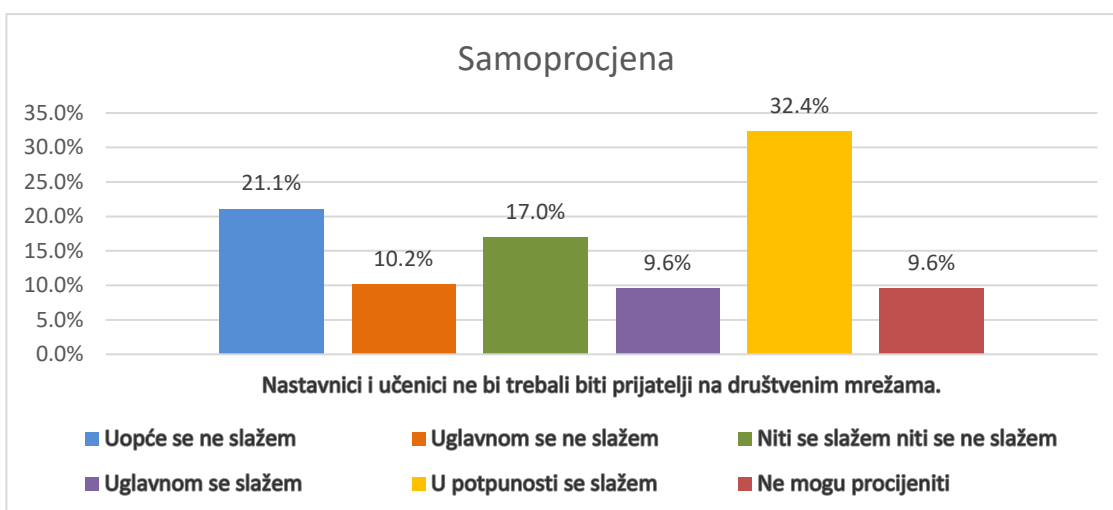
Većina nastavnika (njih 138) ne slaže se s tvrdnjom „Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova motivacija za moj predmet.“

Slika 17: Anketa - Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova motivacija za moj predmet

Mnogo nastavnika nije moglo procijeniti odgovor zbog toga što ne komuniciraju s učenicima putem društvenih mreža. Skoro pa identični rezultati dobiveni su za sljedeće tvrdnje: „Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova angažiranost na nastavi mog predmeta.“, „Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama mogu s njima učinkovitije komunicirati na nastavi.“, „Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama poboljšalo se razredno ozračje.“, „Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama poboljšala se naša interakcija na nastavi.“ i „Uz komunikaciju s učenicima na društvenim mrežama osjećam se bližim s njima u učionici.“.

Većina nastavnika (njih 153) slaže se s tvrdnjom „Nastavnici i učenici ne bi trebali biti prijatelji na društvenim mrežama.“.

Slika 18: Anketa - Nastavnici i učenici ne bi trebali biti prijatelji na društvenim mrežama

Nastavnici su iskazali i svoje mišljenje o prednostima i nedostacima prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Njihovi komentari nalaze se u tablici 3 (prednosti) i tablici 4 (nedostaci). Uz izjave se nalaze i brojevi nastavnika koji su tu izjavu rekli.

Tablica 3: Anketa - Koje su, prema mišljenju nastavnika, prednosti prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama

Izjava	N
<i>Nema prednosti.</i>	82
<i>Brža i/ili lakša komunikacija između učenika i nastavnika.</i>	29
<i>Brza razmjena informacija.</i>	14
<i>Veća dostupnost učenika i nastavnika.</i>	10
<i>Poboljšanje i produbljivanje odnosa s učenicima.</i>	9
<i>Poboljšanje komunikacije između učenika i nastavnika.</i>	7
<i>Veća mogućnost komunikacije s učenicima koji su stidljiviji / zatvoreniji.</i>	5
<i>Komunikacija s bivšim učenicima.</i>	5
<i>Mogućnost dijeljenja obrazovnih sadržaja.</i>	4
<i>Uspostava/razvoj povjerenja.</i>	4
<i>Učenici imaju uvid da je nastavnik isto samo ljudsko biće s afinitetima, stavovima i obitelji.</i>	4
<i>Slanje učenicima podsjetnike na različite rokove i zadatke, kao i ostalih obavijesti vezanih za nastavu i školu.</i>	3
<i>Sloboda učenika da pita nešto što mu nije jasno.</i>	3
<i>Nastavnik ima bolji uvid u situaciju učenika (način razmišljanja, kako provodi vrijeme, koji su mu interesi).</i>	3
<i>Bolje upoznavanje učenika.</i>	3
<i>Nastavnik svojim primjerom pokazuje način komunikacije/pravilno ponašanje na društvenim mrežama.</i>	3
<i>Neposredan i spontan kontakt.</i>	2
<i>Mogućnost komunikacije izvan učionice.</i>	2
<i>Olakšavanje posla razrednika.</i>	2
<i>Jačanje suradnje između učenika i nastavnika.</i>	2
<i>Otvorenost učenika.</i>	2
<i>Olakšavanje grupne interakcije.</i>	2

<i>Povećanje bliskosti s učenicima.</i>	2
<i>Rješavanje problema vezanih uz nastavu, problema vezanih uz odgoj.</i>	2
<i>Praćenje aktivnosti učenika na društvenim mrežama.</i>	1
<i>Individualni rad za koji na satu ne bude vremena.</i>	1
<i>Učenici lakše izražavaju što misle.</i>	1
<i>Iskrenija komunikacija.</i>	1
<i>Proširuje se opseg nastavnih mogućnosti.</i>	1
<i>Zbližavanje u opuštenijem ozračju.</i>	1
<i>Mogućnost međusobnog upoznavanja.</i>	1
<i>Pozitivan utjecaj na atmosferu u razredu i grupnu koheziju.</i>	1
<i>Učenici su opušteniji.</i>	1
<i>Povećanje motivacije za učenje.</i>	1
<i>Povećanje angažmana učenika.</i>	1
<i>Uspostava poštovanja.</i>	1

Tablica 4: Anketa - Koji su, prema mišljenju nastavnika, nedostaci prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama

Izjava	N
<i>Nedostatak privatnosti/zadiranje u privatnost.</i>	88
<i>Gubitak autoriteta.</i>	27
<i>Zamagljivanje granica između privatnog i profesionalnog.</i>	25
<i>Nema nedostataka.</i>	18
<i>Sputanost u objavljivanju različitih sadržaja/autocenzura.</i>	12
<i>Mogućnost zloupotrebe informacija i slika nastavnika.</i>	10
<i>Očekivanje učenika da nastavnici budu uvijek dostupni.</i>	9
<i>Mogućnost neprimjerenog odnosa između učenika i nastavnika.</i>	9
<i>Neprijemljiva komunikacija.</i>	7

<i>Prevelika opuštenost učenika tijekom komunikacije.</i>	6
<i>Mogućnost neželjenog ponašanja.</i>	5
<i>Nepostojeći osjećaj/privid prijateljstva.</i>	4
<i>Gubitak objektivnosti u vrednovanju rada učenika.</i>	3
<i>Nepotrebno izlaganje privatnog života jednih drugima.</i>	3
<i>Smanjena profesionalna distanca/gubitak profesionalne distance.</i>	2
<i>Učenici (i njihovi roditelji) očekuju subjektivnost u ocjenjivanju.</i>	2
<i>Krivo shvaćanje u online komunikaciji.</i>	2
<i>Nepoštivanje pravopisnih načela.</i>	2
<i>Mogućnost vođenja privatnih razgovora.</i>	1
<i>Prebacivanje odgovornosti na nastavnika - neispunjavanje radnih obaveza, jer nastavnik nije stavio obavijest iako je rečena na nastavnom satu.</i>	1
<i>Nepostojanje slobodnog vremena nastavnika.</i>	1
<i>Prelaženje kulturnih granica.</i>	1
<i>Sve je nedostatak.</i>	1

Nastavnici su, osim odgovora, na pitanja „Koje su, prema Vašem mišljenju, prednosti prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama?“ i „Koji su, prema Vašem mišljenju, nedostaci prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama?“ odgovarali i ponekim komentarem. Neki od komentara nalaze se u sljedećoj tablici.

Tablica 5: Anketa - Komentari nastavnika na prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama

Komentar
<i>Nemamo razloga biti prijatelji, ako postoji drugi način komunikacije online.</i>
<i>Komunikacija sa sadašnjim učenicima samo preko Edmoda.</i>
<i>Odnos učenika i nastavnika nije i ne treba biti prijateljski.</i>

<i>Meni su u radu na projektima društvene mreže od velike pomoći.</i>
<i>Vrlo je bitno da nastavnik svojim profilom bude primjer odgovornog ponašanja na društvenoj mreži i da se postave pravila zdrave i poticajne komunikacije. Kao i u razredu.</i>
<i>Nema razloga da učenici i nastavnici budu prijatelji na društvenim mrežama.</i>
<i>Ponudim im da se pridruže zatvorenoj grupi, npr. 5. a razred i ako žele, pridruže se. U online nastavi svima nam je to trebalo.</i>
<i>Moj profil je privatn i ne želim da bude dostupan mojim učenicima.</i>
<i>Prednost prijateljstva je jedino i isključivo ako je na zatvorenoj društvenoj mreži vezanoj uz školu.</i>
<i>Nastavnici su dostupni u školi u svoje radno vrijeme, te imaju službeni mail koji koriste za komunikaciju.</i>
<i>Negativno je što nemaju svi učenici mogućnost korištenja društvenih mreža pa se osjećaju izoliranima ukoliko ostali učenici koriste iste, a oni ne.</i>
<i>Primjereno je biti prijatelj samo s bivšim učenicima.</i>
<i>Privatni život ne bi trebali izlagati učenicima niti biti dostupni preko privatnih profila kad postoje obrazovne društvene mreže.</i>
<i>S učenicima komuniciram isključivo putem poruka ili u zatvorenim grupama bez međusobnog prijateljstva.</i>
<i>Nije mi bio problem uvid učenika u moje privatne fotografije jer ih ne objavljujem sumanuto kao neki... tu i tamo s nekog izleta. Svojim im primjerom nastojim pokazati za što su dobre društvene mreže, a na što bi trebali pripaziti.</i>
<i>Nastavnici i učenici trebaju ostati na profesionalnoj distanci koja se lako pređe na društvenim mrežama. Nastavnici i učenici u realnom životu nisu prijatelji pa tako ne bi trebali to biti ni na društvenim mrežama.</i>
<i>Učenici nisu u ravnopravnom položaju ako je nastavnik s nekim prijatelj, a s nekim nije.</i>
<i>Smatram da svaki učitelj mora misliti na sebe i svoj posao i ne upuštati se u nikakve bespotrebne komunikacije s pisanim tragom, jer se to može negativno odraditi na njegovu karijeru.</i>

Glavni zaključci istraživanja mogu se svesti na sljedeće izjave:

- 1) skoro svi ispitani nastavnici koriste Facebook koji je i društvena mreža koja se među nastavnicima najčešće koristi
- 2) velika većina nastavnika društvene mreže koristi svakodnevno, a koriste ih ponajprije za pronalaženje novih informacija te komunikaciju s prijateljima
- 3) većina nastavnika zna postaviti postavke privatnosti na društvenim mrežama
- 4) ispitani će nastavnici na društvenim mrežama prije prihvatiti bivšeg učenika za prijatelja nego sadašnjeg
- 5) većina nastavnika ne komunicira s učenicima putem društvenih mreža

- 6) ukoliko komuniciraju s učenicima putem društvenih mreža, nastavnici najčešće to rade preko poruka ili razredne grupe
- 7) velika većina nastavnika nema zasebni profil za komunikaciju s učenicima jer smatraju kako to nije potrebno
- 8) nastavnici smatraju kako pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama ne treba službeno donijeti, već bi samo trebalo izraditi preporuke poželjnog ponašanja
- 9) većina nastavnika smatra kako učenici i nastavnici ne trebaju biti prijatelji na društvenim mrežama budući da ima drugih oblika online komunikacije koji su primjereniji za to, kao i zbog razloga što to prijateljstvo utječe na zamagljivanje granica primjerenog ponašanja
- 10) nastavnici su kao najveće prednosti prijateljstva njih i učenika na društvenim mrežama naveli brzu i laku komunikaciju između njih i učenika, kao i brzu razmjenu informacija iako najviše nastavnika smatra kako nema prednosti prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama
- 11) nastavnici su kao najveće nedostatke prijateljstva njih i učenika na društvenim mrežama naveli nedostatak privatnosti, gubitak autoriteta u učionici te zamagljivanje granica između privatnog i profesionalnog
- 12) nastavnici se smatraju sputanima u svojem online ponašanju zbog nedostatka privatnosti budući da se i učenici nalaze na društvenim mrežama
- 13) većina nastavnika smatra kako se njihovom online komunikacijom s učenicima ne može poboljšati ni motivacija ni angažman učenika na satu, kao ni njihova interakcija i komunikacija na nastavi
- 14) nastavnici ne smatraju kako se njihovom online komunikacijom s učenicima može popraviti razredno ozračje
- 15) više je onih nastavnika koji smatraju kako njihovo prijateljstvo s učenicima na društvenim mrežama negativno utječe na njihov odnos od onih koji vjeruju suprotno

Rezultati ukazuju kako su društvene mreže postale sastavnim dijelom života nastavnika. Priroda društvenih mreža omogućuje korisnicima da komuniciraju te da razmjenjuju različite ideje, informacije i materijale. One pružaju korisnicima raznolike mogućnosti usvajanja novih znanja, kao i mogućnosti različitih istraživanja gdje učenici mogu učiti, ali i biti poučavani. Učenici se preko društvenih mreža mogu potaknuti da se uključe u rasprave, da nauče kako tražiti kvalitetne informacije, itd. Međutim, rezultati ukazuju kako nastavnici ne iskorištavaju potencijalne obrazovne mogućnosti društvenih mreža budući da mnoge škole koriste sigurnije platforme poput Edmoda i Yammera za online suradnju nastavnika i učenika. Društvene mreže

više se koriste u svrhu zabave nego u obrazovne svrhe što možemo povezati s prethodnim istraživanjem [14].

Prema rezultatima ankete može se zaključiti i da komunikacija učenika i nastavnika na društvenim mrežama nije imala pozitivan utjecaj na njihov odnos te povećala motivaciju i angažman učenika na nastavi što se razlikuje od rezultata prethodnih istraživanja [56], [75].

Dobiveni rezultat hi-kvadrat testa za hipotezu H_1 iznosi 5,318, a granična vrijednost, uz 5% pogreške iznosi 3,841. Budući da je dobiveni hi-kvadrat veći od graničnog uz 5% pogreške hipoteza H_1 se odbacuje. Dobiveni rezultat hi-kvadrat testa za hipotezu H_2 iznosi 20,94, a granična vrijednost, uz 5% pogreške iznosi 5,991. Budući da je dobiveni hi-kvadrat veći od graničnog uz 5% pogreške hipoteza H_2 također se odbacuje.

S obzirom da su obje hipoteze odbačene može se zaključiti kako većina nastavnika ne komunicira s učenicima putem društvenih mreža ponajprije zbog zadiranja u privatnost te zamagljivanja granica primjerenog ponašanja. Odbacivanjem druge hipoteze zaključujemo da prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama ne utječe pozitivno na njihov odnos u učionici. Moramo spomenuti kako je anketa distribuirana putem Facebook grupe „Nastavnici.org“ gdje su ju samo nastavnici iz te grupe mogli ispuniti. Rezultati su mogli biti drugačiji da se anketa provela nad većim uzorkom koji bi obuhvaćao i nastavnike koji ne koriste društvenu mrežu Facebook, kao i one nastavnike koji su društvene mreže zbog nekog razloga prestali koristiti.

Što se tiče istraživačkog pitanja P_1 , stavovi nastavnika vezani uz prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama većinom su negativni. Većina nastavnika ne želi biti prijatelj na društvenim mrežama sa svojim sadašnjim učenicima. Prije će prihvatiti bivšeg učenika. Privatnost, granice autoriteta te zamagljivanje granica privatnog i profesionalnog najčešći su razlozi zbog kojih nastavnici ne žele komunicirati sa svojim učenicima. Oni nastavnici koji komuniciraju s učenicima najčešće to rade preko razredne grupe te za tu komunikaciju većina ne koristi zasebni profil. Većina nastavnika smatra kako se pravila prijateljstva učenika i nastavnika ne moraju službeno definirati, ali većina smatra kako bi se morale definirati preporuke poželjnog ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama. Isto tako, većina nastavnika smatra kako učenici i nastavnici ne bi trebali biti prijatelji na društvenim mrežama te kako nema potrebe komunicirati s učenicima putem društvenih mreža kada postoje mnogo prikladniji online kanali komunikacije.

Odgovor na istraživačko pitanje P_2 možemo povezati s odgovorom na hipotezu H_2 . Većina nastavnika smatra kako prijateljstvo između njih i učenika na društvenim mrežama ne samo da ne utječe na njihov odnos u učionici, već mnogo nastavnika smatra kako to

prijateljstvo na njihov odnos utječe na negativan način. Nastavnici smatraju kako se prijateljstvom njih i učenika na društvenim mrežama ne poboljšavaju ni motivacija ni angažman učenika na satu, kao ni njihova interakcija i komunikacija na nastavi. Isto tako, nastavnici smatraju kako se tim prijateljstvom ne popravlja ni razredno ozračje ni njihova međusobna bliskost.

7. Korištenje društvenih mreža - smjernice za nastavnike

Istraživanje je pokazalo kako se nastavnici najčešće ne odlučuju za komunikaciju s učenicima putem društvenih mreža. Međutim, neki nastavnici ipak su se odlučili za tu vrstu komuniciranja s učenicima. Nastavnicima koji se odluče za komunikaciju s učenicima na nekoj društvenoj mreži preporučuje se poštivanje određenih smjernica. Neke od tih smjernica nalaze se u nastavku: [51], [80], [81], [82]

- obavezno postavite stroge postavke privatnosti i često ih provjeravajte,
- na društvenim mrežama nemojte objavljivati ili govoriti ništa što ne biste rekli na nastavi,
- obavijestite školske administratore prije upotrebe društvene mreže u odgojno-obrazovne svrhe,
- za komunikaciju s učenicima odaberite onu društvenu mrežu koja predstavlja dobar obrazovni model za učenike,
- na društvenim mrežama komunicirajte s učenicima samo ako postoji valjani odgojno-obrazovni kontekst,
- u komunikaciji s učenicima na društvenim mrežama uvijek održavajte formalni, uljudni i profesionalni ton te osigurajte održavanje profesionalnih granica,
- ne razmjenjujte privatne tekstove, telefonske brojeve, osobne adrese e-pošte i/ili fotografije osobne naravi s učenicima na društvenim mrežama,
- pravovremeno reagirajte na slučajeve pojave neželjenih ponašanja na društvenim mrežama poput vršnjačkog nasilja,
- ne objavljujte fotografije ili osobne podatke svojih učenika na društvenim mrežama bez pismenog roditeljskog pristanka,
- u svakom trenutku poštuju privatnost i povjerljivost učenika,
- djelujte na mreži na način koji ne bi doveo u pitanje vašu poziciju profesionalne osobe,
- ne objavljujte tijekom radnog vremena,
- stvorite razredne grupe/stranice za pojedine razrede,
- uspostavite smjernice za rad te kodeks ponašanja na društvenim mrežama,

- upotreba društvenih mreža za učenike mora biti mogućnost, a ne obveza.

Ukoliko se nastavnici odluče za komunikaciju s učenicima putem društvenih mreža, oni moraju učenike naučiti i pristojnom ponašanju na društvenim mrežama, kao i na internetu općenito. Ukoliko nastavnici žele da učenici komuniciraju na primjeren način, moraju to pokazati vlastitim primjerom. To uključuje i obraćanje pažnje na ono što učenici rade te na dijeljenje sadržaja koji nije strogo vezan uz nastavu. Također, nastavnici bi trebali znati kakvo je ponašanje na društvenim mrežama prikladno, a kakvo se ponašanje smatra neprimjerenim. U tom bi segmentu škole trebale informirati nastavnike i pružiti im smjernice koje će nastavnicima pomoći u osiguravanju upotrebe društvenih mreža na prihvatljiv način. Škole bi trebale informirati i roditelje na način da im pruže informacije koje će se društvene mreže koristiti, koja je svrha interakcije učenika i nastavnika na društvenim mrežama, kako će se nadzirati te interakcije, tko će ih pratiti i usmjeravati i slično [80], [83], [84].

8. Zaključak

Upotreba društvenih mreža postala je dio svakodnevnog života ljudi. Postoji mnogo društvenih mreža od kojih su najpoznatije Facebook, Instagram i Twitter. Društvene mreže promijenile su način komuniciranja, ponašanja i suradnje ljudi. Budući da su društvene mreže posljednjih godina sve popularnije, a koriste ih i učenici i nastavnici, one mogu poslužiti kao dodatni kanal komunikacije u odgojno-obrazovne svrhe. Uz to, odnos učenika i nastavnika jedan je od najvažnijih čimbenika o kojima ovisi uspješnost odgojnog djelovanja, a mnogi ističu poboljšanje odnosa učenika i nastavnika u učionici ukoliko oni međusobno komuniciraju preko društvenih mreža. Iako društvene mreže nisu novi fenomen, kad su one u pitanju školski sustav i dalje oprezno ispituje teren. Puno je otvorenih pitanja vezanih uz komunikaciju učenika i nastavnika na društvenim mrežama. U istraživanjima se obično ističu negativne strane te komunikacije pa je ta tema pomalo kontroverzna. Konceptiju nastavnika i učenika kao prijatelja na društvenim mrežama mnogi ne mogu zamisliti, budući da je obrazovni sustav hijerarhijski [21], [22], [40], [85].

Prethodna su istraživanja uglavnom istraživala pitanja privatnosti na društvenim mrežama i mišljenja o korištenju društvenih mreža kao komunikacijskog sredstva u sveučilišnom okruženju. Visokoškolske ustanove shvatile su važnost uporabe društvenih mreža kao komunikacijskih alata između studenata i nastavnika te da su one vrijedan resurs koji ima mogućnost promicati suradnju između studenata i fakulteta. Ovo istraživanje nadišlo je puko pitanje privatnosti i upotrebe društvenih mreža. Ono je za cilj imalo analizirati stavove nastavnika u vezi prijateljstva učenika i njih na društvenim mrežama, kao i povratne informacije nastavnika o utjecaju prijateljstva učenika i njih na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici. U istraživanju je sudjelovalo 364 nastavnika, a ono je provedeno online anketom [52], [53].

Rezultatima istraživanja odbačene su obje postavljene hipoteze. Pokazano je da većina nastavnika ima negativne stavove vezane uz prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama ponajprije zbog zadiranja u privatnost te zamaglivanja granica primjerenog ponašanja. Zbog toga nastavnici najčešće ne komuniciraju sa svojim učenicima putem društvenih mreža. Kao najveće prednosti prijateljstva učenika i nastavnika istaknula se brza i laka komunikacija između nastavnika i učenika, kao i brza razmjena informacija, a kao najveće nedostatke nastavnici su naveli nedostatak privatnosti, gubitak autoriteta u učionici te zamaglivanje granica između privatnog i profesionalnog. Rezultati ukazuju i na to da komunikacija učenika i nastavnika na društvenim mrežama nije imala pozitivan utjecaj na njihov odnos u učionici.

Budući da se u istraživanjima najčešće ispituje komunikacija učenika i nastavnika na društvenoj mreži Facebook, buduća se istraživanja mogu baviti nekim drugim društvenim mrežama poput Twittera i WhatsAppa. Isto tako, buduća istraživanja mogu ispitivati razlike između nastavnika koji komuniciraju s učenicima i onih koji ne komuniciraju s učenicima te kako to utječe na proces učenja i poučavanja. Također, mogu se ispitati stavovi između javnih i privatnih obrazovnih ustanova. Uz to, istraživanja bi mogla povećati veličinu uzorka te koristiti mješovite istraživačke metode (npr. intervju i fokusne skupine). Spomenuli smo i da se uzorak može proširiti na nastavnike koji više ne koriste društvene mreže [19], [86].

Na kraju, dok se nastavlja rasprava oko uloge koju društvene mreže trebaju igrati u učionici, nitko ne može osporiti utjecaj koji one imaju na današnje učenike. Oni provode velik dio svog vremena na društvenim mrežama pa nije iznenađujuće da oni koriste Facebook, Twitter, YouTube i ostale društvene mreže kao alate za učenje i suradnju. Moje mišljenje je da komunikaciju učenika i nastavnika putem društvenih mreža ne treba zabraniti već ju prilagoditi. Ta prilagodba označavala bi usmjeravanje učenika na pravilan način komunikacije, na ispravno dijeljenje informacija i materijala, na obraćanje pažnje što oni na društvenim mrežama rade i reagiranje na neprihvatljiva ponašanja. Učenici se uz pomoć društvenih mreža mogu pretvoriti iz pasivnih promatrača u zainteresirane i aktivne sudionike koji sudjeluju u pripremi i ostvarivanju raznih nastavnih situacija. Nastavnici i učenici trebali bi stvoriti prijateljski i interaktivni odnos kako bi poboljšali kvalitetu nastave. Jer ipak, poticanje prijateljskih odnosa s učenicima odlika je svakog uspješnog nastavnika. Primjena novih metoda u obrazovanju kao što su društvene mreže može pridonijeti boljoj nastavi u kojoj vlada ugodno, ali radno ozračje, kvalitetnija i učinkovitija komunikacija između sudionika odgojno-obrazovnog procesa te u kojoj učenici aktivnije sudjeluju te imaju veći interes za sam predmet. Smatram da je za to potrebna dodatna edukacija nastavnika [5], [21].

Popis literature

- 1) L. Bogнар i M. Matijeвиć, *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga. 2002.
- 2) Hrvatska enciklopedija, „Škola“, Leksikografski zavod Miroslav Krležа, 2020. Dostupno: Hrvatska enciklopedija, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59653> [pristupano 01.07.2020.]
- 3) B. Petrović-Sočo, „Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikulumа ranog odgoja“, *Pedagogijska istraživanja*, 6(1-2), 123-138, 2009. Dostupno: Hrčak, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174510 [pristupano 01.07.2020.]
- 4) J. Pivac, *Izazovi školi*. Zagreb: Školska knjiga. 2009.
- 5) E. Jensen, *Super-nastava*. Educa, Zagreb. 2003.
- 6) C. Kyriacou, *Temeljna nastavna umijeća*. Educa, Zagreb. 2001.
- 7) D. Vilić, „Ulogа znanja i obrazovanja u savremenom društvu“, Banja Luka: *Politeia*, 8, 389-404, 2014. Dostupno: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2232-9641/2014/2232-96411408390V.pdf> [pristupano 01.07.2020.]
- 8) M. Lukaš i M. Mušanović, *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo. 2011.
- 9) S. Stanicic, ***Menadžment u obrazovanju***. Rijeka: Vlastita naklada. 2006.
- 10) K. Lasić, „Uloge nastavnika u tradicionalnoj i kvalitetnoj školi“, *Putokazi*, 3(2), 101-110, 2015. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/342365009_ULOG_E_NASTAVNIKA_U_TRADICIONALNOJ_I_KVALITETNOJ_SKOLI [pristupano 01.07.2020.]
- 11) M. Jurčić, *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*. Zagreb: RECEDO doo. 2012.
- 12) M. Koludrović, K. Kalebić-Jakupčević, „Odnos razrednog ozračja i školskog uspjehа učenika osnovnoškolske dobi“, *Šk. vjesn.*, 66(4), 557-572, 2017. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/193669> [pristupano: 01.07.2020.]
- 13) P. Ivanek, B. Mikić, J. Karabašić, „Razredna klima kao faktor sukoba u komunikaciji između učenika i nastavnika“, *Sportske nauke i zdravlje*, 2(1), 65-74, 2012. Dostupno: <http://www.siz-au.com/sites/default/files/journal/257-549-2-pb.pdf> [pristupano: 01.07.2020.]
- 14) I. Kunić, M. Vučković Matić, J. Sindik, „Korištenje društvenih mreža kod učenika osnovne škole“, *Sestrinski glasnik*, 22(2), 152-158, 2017. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/186119> [pristupano 01.07.2020.]
- 15) J. Abbas, J. Aman, M. Nurunnabi, S. Bano, „The Impact of Social Media on Learning Behavior for Sustainable Education: Evidence of Students from Selected Universities in Pakistan“, *Sustainability*, 11, 2019. Dostupno: ResearchGate,

- <https://www.researchgate.net/publication/335330653> The Impact of Social Media on Learning Behavior for Sustainable Education Evidence of Students from Selected Universities in Pakistan [pristupano 01.07.2020.]
- 16) R. Faizi, A. El Afia, R. Chiheb, „Exploring the Potential Benefits of Using Social Media in Education“, *iJEP*, 3(4), 2013. Dostupno: ResearchGate, <https://www.researchgate.net/publication/272998596> Exploring the Potential Benefits of Using Social Media in Education [pristupano 01.07.2020.]
- 17) A. Hershkovitz, A. Forkosh–Baruch, „Teacher-Student Relationship and Facebook-Mediated Communication: Student Perceptions“, *Media Education Research Journal*, 25(53), 91–100, 2017. Dostupno: ResearchGate, <https://www.researchgate.net/publication/318462853> Teacher-Student Relationship and Facebook-Mediated Communication Student Perceptions [pristupano 01.07.2020.]
- 18) L. Akiti, „Facebook off Limits? Protecting Teachers' Private Speech on Social Networking Sites“, *Valparaiso University Law Review*, 47(1), 119-167, 2012. Dostupno: Valparaiso University Law <https://scholar.valpo.edu/vulr/vol47/iss1/4/> [pristupano 01.07.2020.]
- 19) F. Froment, A. J. Garcia Gonzalez, M. R. Bohorquez, „The Use of Social Networks as a Communication Tool between Teachers and Students: A Literature Review“, *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 16(4), 126-144, 2017. Dostupno: ERIC, <https://eric.ed.gov/?q=The+Use+of+Social+Networks+as+a+Communication+Tool+between+Teachers+and+Students%3a+A+Literature+Review&id=EJ1160610> [pristupano 01.07.2020.]
- 20) A. Hershkovitz, A. Berger, „Teachers' Perceptions of Teacher-Student Relationship in Distance Education“, *European Journal of Open, Distance and E-Learning*, 2019. Dostupno: EURODL, <https://www.eurodl.org/?p=current&sp=brief&article=808> [pristupano: 01.07.2020.]
- 21) A. Hershkovitz, A. Forkosh–Baruch, „Student–teacher relationship in the Facebook era: the student perspective“, *Engineering Education and Life–Long Learning*, 23(1), 33–52, 2013. Dostupno: ResearchGate, <https://www.researchgate.net/publication/264821418> Student-teacher relationship in the Facebook era the student perspective [pristupano 11.06.2020.]
- 22) J. Diklić, M. Nakić, D. Šošić, „Edukativna uloga društvenih mreža u medijskom odgoju djeteta“, *Communication management review*, 4(1), 178-195, 2019. Dostupno: Hrcak, <https://hrcak.srce.hr/223676> [pristupano 11.06.2020.]
- 23) M. Bratanić, Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja. Zagreb: Školska knjiga. 1993.

- 24) V. Poljak, Didaktika. Zagreb: Školska knjiga. 1980.
- 25) I. Ilić, I. Ištvančić, J. Letica, G. Sirovatka, D. Vican, „Upravljanje razredom“, *Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih*, Zagreb 2012. Dostupno: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, http://www.asoo.hr/UserDocsImages/upravljanje_razredom_1.pdf [pristupano: 06.07.2020.]
- 26) S. Šimić-Šašić, „Interakcija nastavnik-učenik: Teorije i mjerenje“, *Pedagogijske teme*, 20(2), 233-260, 2011. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/74207> [pristupano: 06.07.2020.]
- 27) S. Cowley, Tajne uspješnog rada u razredu: vještine, tehnike i ideje, Zagreb: Školska knjiga. 2006.
- 28) B. Đorđević, J. Đorđević, *Učenici o svojstvima nastavnika*. Beograd: Prosveta, 1988.
- 29) C. Bergin, D. Bergin, „Attachment in the classroom“, *Educational Psychology Review*, 21(2), 141-170, 2009. Dostupno: EdSource, <https://edsources.org/wp-content/uploads/old/ClassroomAttachment.pdf> [pristupano: 14.07.2020.]
- 30) R. P. Ang, „Development and validation of the teacher-student relationship inventory using exploratory and confirmatory factor analysis“, *The Journal of Experimental Education*, 74(1), 55–73, 2005. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/254346886_Development_and_Validation_of_the_Teacher-Student_Relationship_Inventory_Using_Exploratory_and_Confirmatory_Factor_Analysis [pristupano 14.07.2020.]
- 31) M. Bratanić, „Empatija i stil spoznavanja – čimbenici kvalitete nastave“, Zbornik radova Drugog međunarodnog znanstvenog kolokvija: nastavnik-čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju, 133-143, 1999. Dostupno: CROSBİ, <https://www.bib.irb.hr/34321?rad=34321> [pristupano 14.07.2020.]
- 32) M. Jurčić, „Kompetentnost nastavnika – pedagoške i didaktičke dimenzije“, *Pedagogijska istraživanja*, 11(1), 77-93, 2014. Dostupno: Hrčak, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=205883 [pristupano 14.07.2020.]
- 33) I. Lavrnja, Poglavlja iz didaktike, Rijeka: Pedagoški fakultet, Odsjek za pedagogiju. 1998.
- 34) S. Zrilić, „Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu“, *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 231-242. 2010. Dostupno: Hrčak, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174490 [pristupano: 06.07.2020.]

- 35) M. B. Johnson, „Communication in the Classroom“. *Educational resources information center*. 1999. Dostupno: ERIC, <https://eric.ed.gov/?id=ED436802> [pristupano: 06.07.2020.]
- 36) D. Anđić, P. Pejić-Papak, S. Vidulin-Orbanić, „Stavovi studenata i učitelja o razrednom ozračju kao prediktoru kvalitete nastave u osnovnoj školi“. *Pedagogijska istraživanja*, 7(1), 67-83, 2010. Dostupno: Hrčak, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174947 [pristupano: 06.07.2020.]
- 37) A. Hershkovitz, M. Abu Elhija, D. Zedan, „Whatsapp is the message: Out-of-class communication, student-teacher relationship, and classroom environment“, *Journal of Information Technology Education*, 18, 63-95, 2019. Dostupno: Informing Science Institute, <https://www.informingscience.org/Publications/4183> [pristupano 06.07.2020.]
- 38) D. Dulčić, „Masovni mediji i postmodernost društvo“. *Media, culture and public relations*, 5(1), 87-97, 2014. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/122447> [pristupano 06.07.2020.]
- 39) S. Kušić, „Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike Facebook generacije“, *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 56(24), 103-125, 2010. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/63281> [pristupano 16.07.2020.]
- 40) D. M. Boyd, N. B. Ellison, „Social network sites: Definition, history, and scholarship“, *Journal of computer-mediated Communication*, 13(1), 210-230, 2007. Dostupno: Oxford academic, <https://academic.oup.com/jcmc/article/13/1/210/4583062>. [pristupano 16.07.2020.]
- 41) S. Branković, „Socijalne mreže i nove mogućnosti društvenog istraživanja“, *Kultura polisa*, 20(10), 77-90, 2010. Dostupno: Academia, http://www.academia.edu/3515120/SOCIJALNE_MRE%C5%BDE_I_NOVE_MOGU%C4%86NOSTI_DRU%C5%A0TVENOG_ISTRA%C5%BDIVANJA [pristupano 16.07.2020.]
- 42) J. Grbavac, V. Grbavac, „Pojava društvenih mreža kao globalnog komunikacijskog fenomena“, *Media, culture and public relations*, 5(2), 206-219, 2014. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/127963> [pristupano 16.07.2020.]
- 43) A. Mislove, P. Druschel, M. Marcon, B. Bhattacharjee, K. Gummadi (2007) „Measurement and Analysis of Online Social Networks“, 2007., Dostupno: <http://conferences.sigcomm.org/imc/2007/papers/imc170.pdf> [pristupano 16.07.2020.]
- 44) A. Perišić et al., *Uloga online društvenih mreža u pravovremenosti informiranja u visokom obrazovanju i primjer Veleučilišta u Šibeniku*, 12. hrvatska konferencija o kvaliteti i 3. znanstveni skup Hrvatskog društva za kvalitetu, Brijuni, 2012.

- 45) D. Kirkpatrick, Facebook efekt: istinita priča o Marku Zuckerbergu i najbržoj rastućoj kompaniji svijeta: iza kulisa internetskog giganta. Zagreb: Lumen, 2012.
- 46) R. Caers et al., „Facebook: A literature review“, *New media & society*, 15(6), 982-1002, 2013. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/258173969_Facebook_A_literature_review [pristupano 17.07.2020.]
- 47) K. Curran et al. „The Role of Twitter in the World of Business“, *International Journal of Business Data Communications and Networking*, 7(3), 1-15, 2011. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/220292143_The_Role_of_Twitter_in_the_World_of_Business [pristupano 17.07.2020.]
- 48) I. Vidak, „Facebook, komunikacija 21. stoljeća“, *Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta*, 5(1), 48-52, 2014. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/134949> [pristupano 17.07.2020.]
- 49) J. H. Kietzmann, H. Hermkens, I. P. McCarthy, B.S. Silvestre, „Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media“, *Business Horizons*, 54(3), 241-251, 2011. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/227413605_Social_Media_Get_Serious_Understanding_the_Functional_Building_Blocks_of_Social_Media [pristupano 17.07.2020.]
- 50) M. Gormandy-White, „What Types of Social Networks Exist?“, 2010. Dostupno: http://socialnetworking.lovetoknow.com/What_Types_of_Social_Networks_Exist [pristupano 17.07.2020.]
- 51) Ontario College of Teachers, Professional Advisory: Maintaining Professionalism – Use of Electronic Communication and Social Media. 2017. Dostupno: <https://www.oct.ca/-/media/PDF/Advisory%20Social%20Media/ProfAdvSocMediaENPRINT.pdf> [pristupano 02.08.2020.]
- 52) L. Žilić, D. Cupar, J. Ćirić, K. Zauder, „Student-teacher Facebook friendship and privacy awareness“, BOBCATSSS Conference, 383-394, 2016. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/309493688_Student-teacher_Facebook_friendship_and_privacy_awareness. [pristupano 02.08.2020.]
- 53) N. Đurica, D. Soleša, V. Šimović, M. Đurica, „Students' Perception of the Importance of Using Facebook for Academic Purposes“, *Croatian Journal of Education : Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20(4), 1059-1087, 2018. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/216630> [pristupano 28.07.2020.]
- 54) N. Petrović i sur., „Possible educational use of Facebook in higher environmental education“, *International Conference on Information Communication Technologies in Education 2012 Proceedings*, 355 – 362, 2012. Dostupno: ResearchGate,

- https://www.researchgate.net/publication/258338420_POSSIBLE_EDUCATIONAL_USE_OF_FACEBOOK_IN_HIGHER_ENVIRONMENTAL_EDUCATION [pristupano 28.07.2020.]
- 55) M. R. Papandrea, „Social Media, Public School Teachers, and the First Amendment“, *North Carolina Law Review*, 90, 1597-1642, 2012. Dostupno: Digital Commons, <https://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1393&context=lsfp> [pristupano: 28.07.2020.]
- 56) C. Asterhan, H. Rosenberg, „The promise, reality and dilemmas of secondary school teacher–student interactions in Facebook: The teacher perspective“, *Computers & Education*, 2015. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/273398609_The_promise_reality_and_dilemmas_of_secondary_school_teacher-student_interactions_in_Facebook_The_teacher_perspective. [pristupano 28.07.2020.]
- 57) G. Davidson, „Setting Boundaries When Social Media is Used in Schools“, *Comm-Entary*, 86-99, 2013. Dostupno: <https://mypages.unh.edu/sites/default/files/commentary/files/commentary2013.pdf#page=86> [pristupano 28.07.2020.]
- 58) C. J. Russo, J. Squelch, S. Varnham, „Teachers and Social Networking Sites: Think Before You Post“, *The Journal of Law and Social Justice*, 5, 1-15, 2010. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/277157051_Teachers_and_Social_Networking_Sites_Think_Before_You_Post [pristupano 28.07.2020.]
- 59) P. Nemetz, K. D. Aiken, V. Cooney, V. Pascal, „Should Faculty Use Social Networks to Engage with Students?“, *Journal for Advancement of Marketing Education*, 20(1), 2012. Dostupno: SemanticScholar, <https://pdfs.semanticscholar.org/1cd2/b0ee40178953120abb9143139a635e60770a.pdf> [pristupano 28.07.2020.]
- 60) R. Baig, T. Lohinski, „Zabrana društvenih medija za nastavnike u Njemačkoj“, 2013. Dostupno: <http://www.dw.com/hr/zabrana-društvenih-medija-za-nastavnikeu-njemačkoj/a-16981743> [pristupano 30.07.2020.]
- 61) J. R. Decker, „Facebook Phobia! the Misguided Proliferation of Restrictive Social Networking Policies for School Employees“, *Northwestern Journal of Law & Social Policy*, 9(2), 163-205, 2014. Dostupno: Northwestern Journal of Law & Social Policy, <https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1113&context=njlspl> [pristupano 30.07.2020.]
- 62) Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, urednički pročišćeni tekst, *Narodne novine*, NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 94/13, 136/14 – RUSRH, 152/14, 7/17

- 63) S. Hambridge, „Netiquette Guidelines“, Intel Corp. 1995. Dostupno: Intel Corporation, <https://www.ietf.org/rfc/rfc1855.txt> [pristupano 25.07.2020.]
- 64) A. Mintu-Wimsatt, C. Kernek, H. R. Lozada, „Netiquette: Make it Part of Your Syllabus“, MERLOT Journal of Online Learning and Teaching, 6(1), 2010. Dostupno: MERLOT, https://jolt.merlot.org/vol6no1/mintu-wimsatt_0310.pdf [pristupano 25.07.2020.]
- 65) Duquesne University, „Netiquette for Online Learning“, 2019. Dostupno: Duquesne University, <https://www.duq.edu/about/centers-and-institutes/center-for-teaching-excellence/teaching-and-learning-at-duquesne/netiquette-for-online-learning> [pristupano 25.07.2020.]
- 66) Encyclopaedia Britannica, „Netiquette“, 2003. Dostupno: Encyclopaedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/netiquette> [pristupano 25.07.2020.]
- 67) hr-netiquette.org, „Netiquette: pravila ponašanja i komunikacije na internetu“, 2004. Dostupno: hr-netiquette.org, <https://www.hr-netiquette.org/> [pristupano 25.07.2020.]
- 68) Fakultet organizacije i informatike, „Pravila ponašanja“, 2016. Dostupno: FOI, <http://cip.foi.hr/pravila-ponasanja/> [pristupano 25.07.2020.]
- 69) J. G. Foote, „To friend or not to friend: students' perceptions of student-teacher interaction on Facebook“, 2011. Dostupno: Miami University, https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=miami1314110586&disposition=inlineč [pristupano 05.08.2020.]
- 70) N. Tosun, „Social Networks as a Learning and Teaching Environment and Security in Social Networks“, *Journal of Education and Training Studies*, 6(11a), 194-208, 2018. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/329317151_Social_Networks_as_a_Learning_and_Teaching_Environment_and_Security_in_Social_Networks [pristupano 11.06.2020.]
- 71) A. Forkosh-Baruch, A. Hershkovitz, R. P. Ang, „Teacher-student relationship and SNS-mediated communication: Perceptions of both role-players“, *Interdisciplinary Journal of e-Skills and Life Long Learning*, 11, 2015. Dostupno: <http://www.ijello.org/Volume11/IJELLv11p273-289Forkosh1972.pdf> [pristupano 05.08.2020.]
- 72) L. C. Tidwell, J. B. Walthe, „Computer-mediated communication effects on disclosure, impressions, and interpersonal evaluations: Getting to know one another a bit at a time“, *Human Communication Research*, 28(3), 317-348, 2002. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/232558393_Computer-Mediated_Communication_Effects_on_Disclosure_Impressions_and_Interpersonal_Evaluations_Getting_to_Know_One_Another_a_Bit_at_a_Time [pristupano 05.08.2020.]
- 73) S. A. Alabdulkareem, „Exploring the Use and the Impacts of Social Media on Teaching and Learning Science in Saudi“, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 182, 213-224,

2015. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/277935749_Exploring_the_Use_and_the_Impacts_of_Social_Media_on_Teaching_and_Learning_Science_in_Saudi [pristupano 11.06.2020.]
- 74) C. Keasberry, „Social Media, Teacher-Student Relationships, and Student Learning“, *International Journal for Educational Media and Technology*, 12(2), 27-34, 2018. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/337335993_Social_Media_Teacher-Student_Relationships_and_Student_Learning [pristupano 11.06.2020.]
- 75) F. R. da Cunha Jr., C. van Cruistum, B. van Oers, „Teachers and Facebook: using online groups to improve students' communication and engagement in education“, *Communication Teacher*, 30(4), 228-241, 2016. Dostupno: Taylor & Francis Online, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17404622.2016.1219039> [pristupano 05.08.2020.]
- 76) M. Mabić, „Društvene mreže u obrazovanju: Što misle studenti Sveučilišta u Mostaru“, 21. *Međunarodni znanstveni skup „Društvo i tehnologija“*, 2014. Dostupno: ResearchGate, https://www.researchgate.net/publication/268208102_Drustvene_mreze_u_obrazovanju_Sto_misle_studenti_Sveucilista_u_Mostaru [pristupano 05.08.2020.]
- 77) B. E. Smith, „Enhancing motivation through student-teacher facebook relationships“, *PEOPLE: International Journal of Social Sciences*, 1(1), 34-41, 2015. Dostupno: International Journal of Social Sciences, <https://grdspublishing.org/index.php/people/article/view/414> [pristupano 05.08.2020.]
- 78) C. Čaka, A. A. Kurt, „Pedagogical Formation Program Students' Perceptions of Social Network Concept“, *Croatian Journal of Education*, 20(2), 501-530, 2018. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/204130> [pristupano 05.08.2020.]
- 79) M. Vrdoljak, „Stavovi učenika i učitelja prema uvođenju društvene mreže Edmodo u nastavu“, *Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju*, 65, 369-379. 2016. Dostupno: Hrčak, <https://hrcak.srce.hr/160229> [pristupano 05.08.2020.]
- 80) Agencija za zaštitu osobnih podataka, „Privatnost djece i mladih u svijetu modernih tehnologija (interneta i društvenih mreža) – Koliko smo sigurni i kako zaštititi svoju privatnost i osobne podatke“, 2017. Dostupno: AZOP, <https://azop.hr/images/dokumenti/217/brosura-privatnost-djece.pdf> [pristupano 17.08.2020.]
- 81) The General Teaching Council for Scotland, „Professional Guidance on the Use of Electronic Communication and Social Media“, 2012. Dostupno: GTC Scotland, <http://www.gtcs.org.uk/web/FILES/FormUploads/ecomms-social-media-guidance-pd.pdf> [pristupano 17.08.2020.]

- 82) C. M. Shaw, „Using Facebook as an Educational Resource in the Classroom“, *International Studies*, 2015. Dostupno: *International Studies*, <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-114?rskey=l894Zi&result=1>. [pristupano 17.08.2020.]
- 83) G. M. di Marzo, „Why can't we be friends? The banning of teacher-student communication via social media and the freedom of speech“, *American University Law Review*, 62(123), 123-166, 2012. Dostupno: *Digital Commons*, <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1680&context=aulr> [pristupano 17.08.2020.]
- 84) NSW Department of Education, „Social media policy“, *Implementation procedures*, 2018. Dostupno: <https://policies.education.nsw.gov.au/policy-library/associated-documents/social-media-procedures.pdf> [pristupano 17.08.2020.]
- 85) M. Hajdarović, „Facebook u svakodnevici škole“, 2015. Dostupno: *CARNET*, https://radovi2015.cuc.carnet.hr/modules/request.php?module=oc_program&action=view.php&a=&id=48&type=4 [pristupano 01.09.2020.]
- 86) M. Li, H. N. Stone, „A Social Network Analysis of the Impact of a Teacher and Student Community on Academic Motivation in a Science Classroom“, *Societies*, 8(3), 2018. Dostupno: *ResearchGate*, https://www.researchgate.net/publication/327184952_A_Social_Network_Analysis_of_the_Impact_of_a_Teacher_and_Student_Community_on_Academic_Motivation_in_a_Science_Classroom

Popis slika

Slika 1: Godine osnutka većih društvenih mreža	13
Slika 2: Obilježja društvenih mreža.....	15
Slika 3: Anketa - Spol nastavnika	28
Slika 4: Anketa - Dob nastavnika	28
Slika 5: Anketa - Škola na kojoj je nastavnik zaposlen.....	28
Slika 6: Anketa - Koliko godina nastavnik poučava u školi.....	29
Slika 7: Anketa - Za koju svrhu nastavnici koriste društvene mreže.....	30
Slika 8: Anketa - Vidljivost profila na društvenim mrežama nastavnika	31
Slika 9: Anketa - Imaju li nastavnici svoje učenike za prijatelje/pratitelje na društvenim mrežama	31
Slika 10: Anketa - Imaju li nastavnici svoje bivše učenike za prijatelje/pratitelje na društvenim mrežama	31
Slika 11: Anketa - Kakav je, prema mišljenju nastavnika, utjecaj prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici.....	33
Slika 12: Anketa - Ima li škola u kojoj nastavnik radi definirana pravila ponašanja na internetu/društvenim mrežama	33
Slika 13: Anketa - Smatraju li nastavnici da bi se pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama trebala službeno definirati.....	33
Slika 14: Anketa - Virtualnim prijateljstvom s učenicima gubim dio autoriteta u učionici.....	34
Slika 15: Anketa - Smatram se sputanim/om u svojem online ponašanju na društvenim mrežama radi prisutnosti učenika	34
Slika 16: Anketa - Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama zamagljuje granice primjerenog i formalnog ponašanja.	35
Slika 17: Anketa - Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova motivacija za moj predmet.....	36
Slika 18: Anketa - Nastavnici i učenici ne bi trebali biti prijatelji na društvenim mrežama	36

Popis tablica

Tablica 1: Anketa - Društvene mreže koje nastavnici koriste	29
Tablica 2: Anketa - Način na koji nastavnici komuniciraju s učenicima na društvenim mrežama	32
Tablica 3: Anketa - Koje su, prema mišljenju nastavnika, prednosti prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama	37
Tablica 4: Anketa - Koji su, prema mišljenju nastavnika, nedostaci prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama	38
Tablica 5: Anketa - Komentari nastavnika na prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama	39

Prilozi

1. Anketa

Poštovani,

molim Vas da odvojite 10 minuta za rješavanje ankete kako biste mi pomogli u istraživanju vezanim uz izradu diplomskog rada pod naslovom „Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama“ koji se izrađuje na Fakultetu organizacije i informatike u Varaždinu pod mentorstvom doc. dr. sc. Gorana Hajdina (goran.hajdin@foi.unizg.hr). Anketa je anonimna i svi će se rezultati analizirati zbirno u svrhu izrade diplomskog rada te objave stručnih i znanstvenih radova. Cilj istraživanja usmjeren je na prikupljanje stavova ispitanika u vezi prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama, kao i prikupljanje povratnih informacija ispitanika o utjecaju prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici. Ovo istraživanje namijenjeno je za nastavnike u osnovnim i srednjim školama koji koriste društvene mreže. Molim Vas da na pitanja odgovarate što iskrenije.

Za dodatne informacije o istraživanju možete se obratiti na brumesecc@foi.hr.

Unaprijed se zahvaljujem na izdvojenom vremenu!

S poštovanjem,

Bruno Mesec

Pitanja

- *0. Jeste li nastavnik u osnovnoj ili srednjoj školi? (da, ne)*

1. dio – Podaci ispitanika

- *1. Koja je Vaša dob? (20 – 30 godina, 31 – 40 godina, 41 – 50 godina, 51 – 65 godina)*
- *2. Koji je Vaš spol? (muški, ženski)*
- *3. Na kojoj školi trenutno radite? (osnovna škola, srednja škola)*
- *4. Koliko godina poučavate u školi? (0 – 5 godina, 6 – 10 godina, 11 – 20 godina, 21 – 30 godina, više od 30)*
- *5. Koliko godina koristite društvene mreže? (manje od godinu dana, 1 – 2 godine, 3 – 5 godina, više od 5 godina)*
- *6. Koliko ukupno imate prijatelja/pratelja na društvenim mrežama? (0 – 100, 101 – 300, 301 – 500, 501 – 700, više od 700)*

2. dio – Društvene mreže

- 7. *Koje društvene mreže koristite? (moguće je označiti više odgovora) (Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat, neka druga)*
- 8. *Koju društvenu mrežu najčešće koristite? (Facebook, Instagram, Twitter, Snapchat, neka druga)*
- 9. *Koliko često koristite društvene mreže? (svakodnevno, više puta tjedno, više puta mjesečno, rijetko)*
- 10. *Za koju svrhu koristite društvene mreže? (moguće je označiti više odgovora) (upoznavanje novih ljudi, komuniciranje s prijateljima, pronalaženje novih informacija, dijeljenje informacija, pregledavanje fotografija, u obrazovne svrhe, nešto drugo)*
- 11. *Kakva je vidljivost profila na vašim društvenim mrežama? (nisam siguran kome je vidljiv moj profil, profil je vidljiv svima, profil je vidljiv samo osobama koje osobno poznajem)*
- 12. *Imate li na društvenim mrežama svoje učenike za prijatelje/pratitelje? (da, ne)*
- 13. *Imate li na društvenim mrežama svoje bivše učenike za prijatelje/pratitelje? (da, ne)*
- 14. *Kako se povezujete s učenicima na društvenim mrežama? (moguće je označiti više odgovora) (šaljem im zahtjev, oni meni šalju zahtjev, nismo prijatelji na društvenim mrežama)*
- 15. *Na koji način komunicirate s učenicima na društvenim mrežama? (moguće je označiti više odgovora) (preko poruka, preko razredne grupe, ne komuniciramo, nešto drugo)*
- 16. *Imate li zasebni profil na društvenim mrežama kako bi komunicirali s učenicima? (Da, ne, ne komuniciramo)*
- 17. *Kakav je, prema Vašem mišljenju, utjecaj prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama na njihov odnos u učionici? (izrazito negativan, negativan, neutralan, pozitivan, izrazito pozitivan)*
- 18. *Ima li Vaša škola definirana pravila ponašanja na internetu/društvenim mrežama? (da, ne)*
- 19. *Smatrate li da bi se pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama trebala službeno definirati? (nepotrebno, samo preporuke poželjnog ponašanja, mora na razini škole, mora na razini županije, mora na razini države)*

3. dio – slaganje s tvrdnjama

Označite u kojoj mjeri se slažete s navedenim tvrdnjama (1 - uopće se ne slažem, 2 - uglavnom se ne slažem, 3 - niti se slažem niti se ne slažem, 4 - uglavnom se slažem, 5 - u potpunosti se slažem, 6 - ne mogu procijeniti)

- 20. *Virtualnim prijateljstvom s učenicima gubim dio autoriteta u učionici.*

- 21. *Smatram se sputanim/om u svojem online ponašanju na društvenim mrežama radi prisutnosti učenika.*
- 22. *Zabrinut/a sam za svoju privatnost na društvenim mrežama.*
- 23. *Komunikacija s učenicima putem društvenih mreža primjerena je ako se odvija u razrednoj grupi/stranici.*
- 24. *Prijateljstvo učenika i nastavnika na društvenim mrežama zamagljuje granice primjerenog i formalnog ponašanja.*
- 25. *Korištenje društvenih mreža u obrazovne svrhe (pomoć pri usvajanju gradiva, ponavljanje i vježbanje, rad na projektima, pripreme za natjecanja, podjela rasporeda, širenje informacija, dijeljenje materijala i prezentacija) dobra je ideja.*
- 26. *Prijateljstvo s učenicima na društvenim mrežama može utjecati na objektivnost mog vrednovanja kod tih učenika.*
- 27. *Učenici lakše komuniciraju sa mnom preko društvenih mreža nego licem u lice.*
- 28. *Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova motivacija za moj predmet.*
- 29. *Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama povećala se njihova angažiranost na nastavi mog predmeta.*
- 30. *Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama mogu s njima učinkovitije komunicirati na nastavi.*
- 31. *Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama poboljšalo se razredno ozračje.*
- 32. *Zbog komunikacije s učenicima na društvenim mrežama poboljšala se naša interakcija na nastavi.*
- 33. *Uz komunikaciju s učenicima na društvenim mrežama osjećam se bližim s njima u učionici.*
- 34. *Nastavnici i učenici ne bi trebali biti prijatelji na društvenim mrežama.*
- 35. *Nastavnici trebaju napraviti službeni profil za komunikaciju s učenicima putem društvenih mreža.*
- 36. *Moraju se definirati službena pravila ponašanja između učenika i nastavnika na društvenim mrežama.*

4. dio – Vlastito mišljenje

- 37. *Koje su, prema Vašem mišljenju, prednosti prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama?*
- 38. *Koji su, prema Vašem mišljenju, nedostaci prijateljstva učenika i nastavnika na društvenim mrežama?*

Hvala Vam na sudjelovanju u istraživanju!